

Hildegard Bingeniläisen (1098–1179) käsitykset
mieleen liittyvistä sairauksista teoksissaan *Causae et
curae* ja *Physica*

Nona Hakokorpi
Yleisen kirkkohistorian pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Kirkkohistoria	
Tekijä – Författare Nona Hakokorpi			
Työn nimi – Arbetets titel Hildegard Bingeniläisen (1098–1179) käsitykset mieleen liittyvistä sairauksista teoksissaan <i>Causae et curae</i> ja <i>Physica</i>			
Oppiaine – Läroämne Yleinen kirkkohistoria			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu- tutkielma	Aika – Datum 8.5.2020	Sivumäärä – Sidoantal 60	
Tiivistelmä – Referat Työni tavoitteena on tarkastella Hildegard Bingeniläisen (1089–1179) käsityksiä mielenterveydestä ja siihen liittyvistä ongelmista teoksissa <i>Causae et curae</i> sekä <i>Physica</i>. Tutkin sitä, mitkä asiat vaikuttivat mielenterveyteen ja miten eri tauteja pyrittiin parantamaan. Tutkimuskysymyksiäni ovat: Mikä aiheutti mielenterveyden ongelmia, oliko kyseessä synnynnäinen taipumus vai ulkoinen syy? Mitkä luonteenpiirteet kuvattiin negatiivisimmassa valossa ja mitä sairauksia ne aiheuttivat? Mitä eri keinoja Hildegard tarjosi sairauksien parantamiseksi ja miten keinot istuivat ajan kontekstiin? Oliko sukupuolella merkitystä mielenterveyden ongelmassa? Miten demonin tai Saatanan aiheuttama mielenongelma tunnistettiin ja miten sitä hoidettiin? Lähteinäni toimivat Hildegard Bingeniläisen teokset <i>Causae et curae</i> sekä <i>Physica</i> jotka ovat lääketieteellisiä teoksia. <i>Causae et curae</i> käsittelee lääketiedettä myös teologisesta näkökulmasta, jonka otan huomioon työssäni. Teoksessa tarjotaan sekä tautien kuvailua että parannuskeinoja, <i>Physica</i> puolestaan keskittyy parantamiseen. Keskityn teosten osiin, joissa puhutaan mieleen liittyvistä sairauksista. Hildegard Bingeniläinen oli saksalainen abbedissa. Hän oli hyvin tuottoisa kirjoittaja ja säveltäjä, jonka elämää leimasivat näyt Jumalalta. Hildegardin lääketieteelliset teokset ovat usein tutkimuksessa jääneet vähemmälle huomiolle hänen näkyteoksiinsa nähden. <i>Causae et curae</i> autenttisuudesta on käyty paljon keskustelua, kun puolestaan <i>Physica</i> on pidetty Hildegardin kirjoittamana. Hildegardin eniten käsittelemiä sairauksia mieleen liittyen olivat melankolia, hulluus ja epilepsia. Melankoliaa käsiteltiin sekä yhtenä neljästä humoraalista, yhtenä neljästä ihmistyyppistä, että erillisenä sairautena. Ihmistyyppinä se näyttäytyi negatiivisena, eikä ihmistyyppiä voinut parantaa. Humoraalin vähentämiseen ja sairauden parantamiseen Hildegard tarjosi erilaisia ruokia tai rohdoksia. Hulluus oli Hildegardin mukaan usein synnynnäistä mutta saattoi johtua myös humoraalien noususta kehossa. Hildegardilla korostui myös ajatus tiettyjen luonteenpiirteiden kuten vihausuuden tai raivon yhteys sairauksiin niiden aiheuttajina. Hildegard ei jakanut selkeitä ohjeita tautien diagnosoimiseen tai kertonut laajasti niiden oireista. Yksityiskohtaisempia ohjeita tarjottiin parantamisen yhteydessä, jolloin hän usein jakoi esimerkiksi rohdoksiin ja balsameihin sekoitettavien yrttien suhteet tarkasti. Parannuskeinoina oli useimmiten tietyt kasvit eri tavoin henkilölle annettuna, esimerkiksi ruoan tai juoman yhteydessä tai iholle asetettuna. Myös Jumalalta pyydettiin usein apua sairauksien parantamiseen erityisesti monesti toistettujen lauseiden muodossa. Hildegardilla tämä hoitomuoto oli yleisin tapauksessa, jonka tulkittiin olevan demonin aiheuttama riivaus. Sukupuoli vaikutti sairastumiseen ihmistyyppien kautta. Ihmistyyppejä oli neljä ja usein naiset olivat alttiimpia sairastumiseen.			
Avainsanat – Nyckelord Lääketiede, keskiaika, mielenterveys, melankolia			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muuta tietoja			

Sisällys

1. Johdanto	1
1.2. Keskiajan lääketiede	4
1.3. Hildegard Bingeniläinen.....	8
2. Mieleen liittyvien sairauksien syyt Hildegardin teoksissa	12
2.1. Hildegardin humoraaliopin pohja.....	12
2.1.1. <i>Causae et curaen</i> kuvaus maailman luomisesta.....	12
2.1.2. Elementtien kuvaukset ja voimat	14
2.2. Hildegardin kuvaukset tautien synnystä ja syistä.....	18
2.2.1. Hildegardin humoraalioppi ja tautien tunnistaminen	18
2.2.2. Melankolian eri muodot	25
2.2.3. Hulluus ja mielenvikaisuus.....	28
2.2.4. Epilepsia.....	29
2.2.5. Mielen muut sairaudet ja ongelmat	31
2.3. Sukupuolen vaikutus mieleen liittyviin sairauksiin.....	35
3. Mieleen liittyvien sairauksien parantaminen Hildegardin teoksissa.....	38
3.1. Melankolian parantaminen	38
3.2. Hulluuden ja mielenvikaisuuden parantaminen	40
3.3. Epilepsian parantaminen.....	44
3.4. Saatana, demoni vai taikuus?	46
4. Johtopäätökset	51
5. Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	58
5.1. Lähteet ja apuneuvot.....	58
5.2. Kirjallisuus.....	58

1. Johdanto

1.1. Tutkimustehtävä

Tutkielman pääkysymyksenä on selvittää, miten Hildegard Bingeniläinen (1098–1179) suhtautui mielenterveyden ongelmiin teoksissaan *Causae et curae* sekä *Physica*. Tarkoituksena on selvittää, mistä sairaudet johtuivat ja mitä oireita ne aiheuttivat. Tarkastelen myös miten eri sairauksia parannettiin kuin myös tilanteita, joissa parantaminen ei ollut mahdollista. Vaikuttivatko mieleen liittyvät ongelmat myös fyysisesti? Mitkä luonteenpiirteet nähtiin negatiivisina ja miten ne vaikuttivat henkilön sairastumiseen? Yhtenä kysymyksenä on myös tarkastella demonien ja Saatanan vaikutusta ihmisen sairastumiseen. Tarkastelen myös vaikuttiko sukupuoli siihen, miten mielenterveyden ongelmat vaikuttivat henkilöön.

Etsin tutkimuskysymyksiin vastauksia päälähteistä tarkastelemalla erityisesti kohtia, joissa puhutaan melankoliasta, hulluudesta, epilepsiasta tai muusta mieleen liittyvästä sairaudesta. Etsin teoksista kaikki kohdat, joissa puhutaan mielen sairauksista, mutta myös kohdat, joissa Hildegard käsittelee ihmistyyppejä. Osa taudeista on käsitelty vain lyhyesti yhden kappaleen verran, osasta puolestaan on paljon huomioita molemmissa teoksissa. Eniten käsiteltyjä teemoja ovat melankolia, epilepsia sekä hulluus. Nostan nämä teemat keskiöön.

Etsin kysymyksiin vastauksia Hildegardin teosten lisäksi tutkimuskirjallisuudesta. Vaikka tutkimuksen ajallinen raja-ajaus keskittyy 1100-luvulle, olen etsinyt kirjallisuutta myös antiikin ajan lääketieteestä. Tämä johtuu siitä, että suuri osa keskiajan lääketieteen tietämyksestä pohjautui vahvasti antiikin tietämykseen. Hildegardin myös uskotaan tunteneen monia klassisten kirjoittajien tekstejä, joten myös tästä syystä on perusteltua nojata heihin liittyvään tutkimukseen.¹ Muita kirjallisuuden teemoja ovat erityisesti Hildegardin lääketiede, luostarien lääketiede ja keskiajan ajatukset mielenterveydestä.

Hildegard Bingeniläisen teoksista *Causae et curae* sekä *Physica* käsittelevät lääketiedettä sekä parantamista. *Physica* käsittelee eri kasvien, eläinten, puiden, kivien ym. vaikutusta ihmisen terveyteen. Teemoja on yhdeksän ja teos on jaettu niiden mukaan. Erityisesti kasveja ja yrttejä käsitellään hyvin laajasti. Toinen kirja *Causae et curae* muodostuu eri tavalla. Se on jaettu kuuteen kirjaan, joissa

¹ Sweet 2006, 22, 57.

kaikissa vallitsee eri teema. Ensimmäinen kirja käsittelee maailmankaikkeuden ja ihmisen syntyä ja koostumusta. Hildegard käsittelee kirjassa myös elementtien ominaisuuksia. Toisessa kirjassa pääpaino kohdistuu eri sairauksiin ja humoraalien eli ruumiinnestekuiden vaikutukseen. Toinen kirja on laajin kirjoista ja käsittelyssä on myös esimerkiksi eri ihmistyyppit ja sukupuolten vaikutus. Kirjassa useaan otteeseen käsittelyyn pääsee myös Aadam, Eeva ja lankeemus. Kirjat kolme ja neljä käsittelevät edelleen sairauksia ja niiden parantamista tai oireiden helpottamista. Kirja viisi on lyhyt ja siinä käsitellään esimerkiksi elämän ja kuoleman eri merkkejä. Viimeinen eli kuudes kirja käsittelee pääasiassa kuun kiertoa ja sen vaikutusta ihmiseen.

Näkykirjassaan *Liber vitae meritorum* Hildegard mainitsee yhden lääketieteellisen teoksen, *Liber subtilitatum diuersarum naturarum creaturarum*. Tätä teosta ei ole säilynyt, mikä on saanut tutkijat päättämään, että se olisi jaettu kahteen tekstiin noin vuosien 1179 ja 1220 välillä. Michael Embach tulkitsee jaon liittyneen Hildegardin kanonisointiprosessin alkuvaiheisiin.² Barbara Newman sijoittaa jaon tapahtuneen myös samoihin aikoihin 1200-luvun taitteen molemmin puolin, mutta huomauttaa teorian olevan kiistanalainen. Teokset tunnetaan myös nimillä *Liber simplicis medicinae (Physica)* ja *Liber compositae medicinae (Causae et curae)*. Newmanin mukaan alkuperäinen teksti on jaettu ajalle tyypilliseen tapaan jaotella lääketiedettä.³ Debra T. Stoudt kuvaa Hildegardin lääketieteellisten teosten olevan monella tapaa ajalleen tyypillisiä teoksia. Niiden pohjalla on laaja lääketieteellinen tausta, jossa yhdistellään antiikin tietoa sekä kansan tietämystä.⁴ Newman huomauttaa mahdollisuudesta, että 1200-luvulla tekstien kopioija tai kokoaja saattaa olla lisännyt teksteihin otteita muilta kirjoittajilta.⁵

Vaikka tutkijat ovat käyneet laajaa keskustelua siitä, oliko *Liber subtilitatum diuersarum naturarum creaturarum* jaettu osiin, ei tämä kysymys ole ainoa teoksiin liitetystä kysymyksistä. *Causae et curae*-teoksen käsikirjoitus löydettiin vasta vuonna 1859 Kööpenhaminassa. Vaikka Hildegardin muissa teksteissä oli viittauksia lääketieteellisiin teksteihin, oli *Causae et curaen* autenttisuus kyseenalainen. *Physicasta* puolestaan oli säilynyt useita käsikirjoituksia eri aikoina, joten sitä pidettiin aitona Hildegardin tekstinä. Yksi

² Embach 2013, 298.

³ Newman 1998, 16.

⁴ Stoudt 2013, 257.

⁵ Newman 1998, 16.

sy *Causae et curaen* autenttisuuden kyseenalaistamiseen oli sen poikkeava kirjoitustyyli suhteessa muihin Hildegardin teksteihin. 1900-luvun alussa esimerkiksi Charles Singer kiisti *Causae et curaen* autenttisuuden vedoten juuri kirjoitusteknillisiin syihin, kun puolestaan Hermann Fischer selitti epäautenttisuuden johtuvan siitä, että teoksen oli kirjoittanut Hildegardin ihailija tai seuraaja.⁶

Tulkintoja sen puolesta, että teksti todellisuudessa oli Hildegardin kirjoittama tarjosi esimerkiksi Marianna Schrader ja Adelgundis Führkötter vuonna 1927. Koska keskustelu autenttisuudesta jatkui pitkään, ei *Causae et curae* ollut suuremman kiinnostuksen kohteena ennen 1950-lukua. Käännöstyön ansiosta Hildegardin lääketieteen tutkimus lisääntyi 1990-luvulta eteenpäin. Victoria Sweet on tutkinut Hildegardin lääketiedettä laajasti ja on tulkinnut *Causae et curaen* olevan autenttinen Hildegardin teksti.⁷

Tutkimuksessa olen käyttänyt englanninkielisiä käännöksiä Hildegardin teoksista *Causae et curae* sekä *Physica*. Molemmat käännökset on tehnyt Priscilla Throop. *Hildegardis Causae et curaen* käännös on vuodelta 2006 ja *Physican* käännös on tehty vuonna 1998. Throop on kääntänyt molemmat teokset latinasta. Throopin käyttämät latinankieliset painokset ovat Paul Kaiserin editio vuodelta 1903 sekä tuoreempi Lawrence Moulinierin painos vuodelta 2003.⁸ Moulinierin painos on saatavilla Helsingin yliopiston kirjastossa. *Physican* alkuperäistä versiota ei ole saatavilla tietokannoissa tai Helsingin yliopiston kirjastossa.

Priscilla Throop (1946–2016) oli latinan ja kreikan kielen tutkija, joka oli valmistunut maisteriksi Toronton yliopistosta. Hänellä oli myös sertifikaatti teologisista opinnoista ja hän oli kääntänyt myös muita keskiajan teoksia kuten Isidorus Sevillalaisen (560–636) tekstejä. Throop käänsi ja julkaisi 22 teosta uransa aikana. Throopin käännöksiä teoksista ovat käyttäneet myös kirjallisuusluettelossa olevat tutkijat kuten Brigo et al. Käännöksen käyttö on perusteltua tutkimuksessa sillä tutkimustehtävä keskittyy ensisijaisesti tarkastelemaan Hildegardin ajatuksia kokonaisvaltaisesti. Tarkoituksena on etsiä teoksista kaikki mielen sairauksiin liittyvät kohdat jolloin keskittyminen kieliopillisiin seikkoihin ei tutkimustehtävän kannalta ole niin olennaisia.

⁶ Sweet 2006, 35.

⁷ Sweet 2006, 37, 40.

⁸ *Causes and cures*, iv.

Tutkimuksessa teoksista *Causae et curae* korostuu erityisesti. Tämä johtuu pääasiassa siitä, että kevään 2020 korona-virusepidemian johdosta en saanut käsiini *Physica*-teosta helmikuun 2020 jälkeen. Teoksesta on saatavilla vain yksi fyysinen kopio Helsingin yliopiston kirjastossa. Kirjasto siirsi epidemian vuoksi eräpäiviä automaattisesti useaan otteeseen, jonka johdosta en päässyt enää tutkimaan *Physicaa*. Tästä johtuen tutkielman pääpaino on tautien syissä ja oireissa parantamista enemmän.

Vaikka Hildegardia on tutkittu suhteellisen paljon, ei hänen lääketieteestään ole tehty monia laajoja tutkimuksia. Artikkeleita aiheesta löytyy tutkimuksia enemmän. Victoria Sweet on tutkinut Hildegardin lääketiedettä ja erityisesti hänen tutkimuksensa *Causae et curaesta* on tärkeässä roolissa tutkimuksessani. Tämä *Rooted in the Earth, Rooted in the Sky*-teos on ollut apuna erityisesti kuvatessani Hildegardin humoraalioppia, joka on monilta osin hänen omissa kirjoituksissaan haastavasti ymmärrettävää. Keskiajan lääketiedettä kuvatessani nojaan erityisesti Timo Joutsivuon tutkimuksiin. Hildegardin elämänvaiheiden käsitellyssä tärkeitä tutkimuksia ovat Barbara Newmanin *Voice of the Living Light. Hildegard of Bingen and Her World* sekä toimitettu teos *Companion to Hildegard of Bingen*, jonka useista eri kirjoittajien artikkeleista on ollut suuri hyöty tässä tutkielmassa.⁹ Hildegardin lääketieteeseen liittyen olen kerännyt materiaaleja erityisesti artikkelien muodossa. Esimerkiksi Jerome L. Kroll sekä Monique Boivin ja Suzanne Phillips ovat tutkineet Hildegardin lääketiedettä.¹⁰

1.2. Keskiajan lääketiede

Keskiajan lääketieteen ytimeksi esitetään useimmiten humoraalioppi. Humoraaleja eli ruumiinnesteitä katsottiin olevan neljä; musta sappi tai melankolia, veri, keltainen sappi sekä lima. Ruumiin hyvinvointi nähtiin humoraalien tasapainona. Sairaudet puolestaan johtuivat humoraalien epätasapainosta, joka saattoi johtua monista eri syistä. Syyt saattoivat olla esimerkiksi liitännäisiä synnynnäisiin ominaisuuksiin tai olla eri ruokien aiheuttamia. Ajatus tasapainosta terveyden avaimena oli tunnettu Kiinassa, Mesopotamiassa ja Intiassa. Eroja oli kuitenkin siinä, mitä tasapaino varsinaisesti oli ja antiikissa ajatuksen ytimeksi nostettiin humoraalit. Ajatus humoraaleista oli

⁹ Joutsivuo 1998, Joutsivuo 2015, Kienzle, Stoudt, Ferzoco 2013, Newman 1998, Sweet 2006.

¹⁰ Boivin, Phillips 2007, Kroll 2007.

noussut antiikin Kreikan lääketieteen keskiöön Egyptin ja Mesopotamian kulttuureista 300–400 eaa.¹¹

Kreikkalainen lääkäri Hippokrates (460–377 eaa.) oli yksi tärkeimpiä humoraaliopin vaikuttajia.¹² Aristoteleen (384–322 eaa.) vaikutusvallan ansiosta humoraalioppiin kytkeytyi tiiviisti ajatus elementtien eli tulen, veden, maan ja ilman yhteys humoraaleihin. Elementeissä vallitsivat kvaliteetit kuuma, kylmä, kostea ja kuiva. Kvaliteetit vaikuttivat elementtien olomuotoon mahdollistamalla niiden muuttumisen otollisissa olosuhteissa toisikseen. Humoraaleja, elementtejä sekä kvaliteetteja oli jokaista neljä. Mustan sapen elementti oli maa sekä kvaliteetit kylmä ja kuiva. Lima oli kylmä ja kostea ja vallitseva elementti oli vesi. Veren kvaliteetit puolestaan olivat kuuma ja kostea ja elementtinä ilma. Viimeisenä keltaisen sapen elementti on tuli ja kvaliteetit kuuma ja kuiva.¹³

Taulukko 1. Humoraalien suhde elementteihin sekä kvaliteetteihin.¹⁴

HUMORAALI	ELEMENTTI	KVALITEETIT
<i>Veri</i>	<i>Ilma</i>	<i>Kuuma, kostea</i>
<i>Musta sappi</i>	<i>Maa</i>	<i>Kylmä, kuiva</i>
<i>Keltainen sappi</i>	<i>Tuli</i>	<i>Kuuma, kuiva</i>
<i>Lima</i>	<i>Vesi</i>	<i>Kylmä, kostea</i>

Humoraalioppi vaihteli jonkin verran kirjoittajan mukaan. Yhtä selkeää ajatusta siitä, miten humoraalit toimivat ja mitkä olivat niiden sopivat suhteet ei ollut. Vaikka keskiajalla tunnettiin useita antiikin lähteitä, ei yhtenäistä, kaikkien opiskelemaa lääketieteellistä teosta ollut. Oppineet käyttivät saatavilla olevia tekstejä, joista valitsivat sopivat.¹⁵

Keskiajan lääketieteen harjoittamiseen liittyi tiiviisti yliopistojen synty. Keskiajan yliopistoissa oli neljä tiedekuntaa, joista yksi oli lääketieteellinen ja yksi teologinen. 1100-luvulla antiikin ja keskiajan arabioppineiden

¹¹ Joutsivuo 2015, 45.

¹² Thiher 1999, 15.

¹³ Joutsivuo 2015, 46.

¹⁴ Taulukko 1 koottu tukeutuen Joutsivuo 2015.

¹⁵ French 2003, 64.

lääketieteellisiä tekstiä ryhdyttiin kääntämään yliopistoissa. Käännökset otettiin käyttöön lääketieteen oppikirjoina jo samalla vuosisadalla.¹⁶ Merkittävä lääketieteellinen kokoelma *Ars medicine* tai *Articella* sisälsi esimerkiksi Hippokrateen, Galenoksen (129–200 eaa.) sekä lääkäri Hunayn ibn Ishāqin (808–873) tekstejä.¹⁷

Euroopan tunnetuin lääketieteellinen koulu sijaitsi Salernossa. Täällä muotoiltiin myös ohjekirja *Salernon terveysohjeet* (*Regimen Sanitatis Salernitanum*) jossa kuvailtiin ajan lääketieteellisiä menetelmiä. Hoitomuotoina olivat esimerkiksi verenpäästäminen, lääkekasvien käyttö sekä erilaiset ohjeet terveelliseen elämään. Hoitomuodot perustuivat ihmistyyppeihin, joita oli humoraalien tapaan neljä. Ihmistyypit olivat koleerinen, flegmaattinen, sangviininen sekä melankolinen.¹⁸ Nämä ihmistyypit ja niiden vaatimat eri hoitomuodot näkyvät vahvasti myös Hildegardin teksteissä. Keskiajalle tyypillisiä hoitomuotoja ovat esimerkiksi loitsujen lausunta, taikakivien käyttö sekä edellä mainitut verenpäästäminen sekä lääkeyrtit- ja kasvit.¹⁹

Erityisesti lääkinnällisten yrttien käyttö oli keskiössä ja tunnettua keskiajalla. Yrttien käyttö oli tuttua jo antiikin aikoina ja Raamatussa mainitaan monia hoidoissa käytettäviä yrttejä. Luostareissa yrteillä parantaminen oli usein helppoa niiden hyvän saatavuuden johdosta, yleensä luostareilla oli puutarhoja joissa yrttejä ja lääkekasveja kasvatettiin. 1000-luvulta eteenpäin luostareissa Hippokrateen ja Galenoksen tekstien tuntemus nousi, samoin kuin kansantaitojen tuntemus.²⁰ Erilaiset reseptit olivat olleet tunnettuja jo satojen, jopa tuhansien vuosien ajan. Hippokrates kokosi satojen lääkekasvien ominaisuuksia sekä kehitti useita reseptejä. Merkittävä yksittäinen lääkekasveihin liittyvä teos oli lääkäri ja kasvitieteilijä Dioskorideksen (n. 40–90) *De materia medica libri quinque*, jonka pohjalle luostarien hoito rakentui.²¹

Benediktiiniläisluostareissa, joista tunnetuin oli Monte Cassinon luostari Italiassa, sairaiden parantaminen oli suuressa roolissa. Benedictus Nursialainen (480–543) kehotti luostareita olemaan mahdollisimman omavaraisia, joten niihin rakennettiin puutarhoja. Tämä mahdollisti osaltaan tehokasta sairaanhoitoa, joka

¹⁶ Joutsivuo 2015, 19.

¹⁷ Joutsivuo 2015, 20.

¹⁸ Joutsivuo 1998, 32.

¹⁹ Stoudt 2013, 258.

²⁰ Gackowski et al. 2018, 1669.

²¹ Gackowski et al. 2018, 1670.

oli Beneciktukselle tärkeä osa luostaritoimintaa. Hildegard Bingeniläinen asui benediktiiniluostarissa. Luostareissa lääkekasveista tehtiin erilaisia seoksia, voiteita ja uutteita. Myös viiniä käytettiin usein lääkekasvien kanssa.²²

Tärkeänä hoitomuotona keskiajalla tunnettiin myös ruokavalion vaikutus terveyteen. Tämäkin ajatus oli muotoutunut jo antiikissa. Ruokat jaoteltiin myrkyllisiin, lääkinnällisiin sekä yksinkertaisiin ruokiin, jotka olivat keholle neutraaleja. Syömällä lääkinnällisiä ruokia sairastuneen henkilön humoraalien tasapainoon pystyttiin vaikuttamaan. Pohjan ruokien jaotteluun tarjosivat jälleen esimerkiksi Hippokrates ja Galenos.²³

Yliopistoissa koulutettujen lääkäreiden lisäksi keskiajalla tunnettiin monia muita hoitamiseen erikoistuneita henkilöitä. Hoitoa antoivat esimerkiksi pyhimykset, lapsenpäästäjät sekä erikoistuneet maallikot. Perinteisesti luostareissa oli hoitoloita ja munkit ja nunnat toimivat niissä parantajina.²⁴ Hildegard edusti luostarinunnaa, jotka myös toimivat parantajina.

Kun lääkäreitä alettiin kouluttamaan yliopistoissa, suhde uskontoon ei katkennut. Demonien yhä ajateltiin riivaavan ihmisiä ja suhde Jumalaan vaikutti yksilön terveydentilaan.²⁵ Vaikka maallinen lääketiede oli hiljalleen kehittynyt ja tullut suosittumaksi myös kristittyjen keskuudessa, vallitsevan ajatuksen mukaan paraneminen oli kuitenkin riippuvainen Jumalan tahdosta. Munkkien harjoittamaa lääketiedettä pidettiin ennen 1100-lukua arvossa, sillä he pystyivät hoitamaan sekä sielua että ruumista. Tämän jälkeen heidän toimintaansa ryhdyttiin rajoittamaan esimerkiksi perustelemalla sen haittaavan heidän oikeaa työtänsä pappina tai munkkina.²⁶ Hildegardin aikaan muutos oli kuitenkin vasta tapahtumassa.

Kristinuskossa synnillä ja sairaudella oli erityinen yhteys. Sairauksien nähtiin johtuvan synnistä ja sairastunut ihminen oli pahan vallassa. Paratiisissa ollessaan Adam ja Eeva olivat olleet sairauksille immuuneja mutta tämä immuniteetti menetettiin syntiinlankeemuksen seurauksena. Käsitykset synnin ja sairauden yhteyksistä poikkesivat osittain eri ajatteliijoilla. Kirkkoisä Augustinus (354–430) tulkitsi yhteyden tarkoittavan sitä, ettei ihmisen välttämättä itse tarvinnut tehny syntiä sairastuakseen syntiinlankeemuksen johdosta. Kuitenkin

²² Gackowski et al. 2018, 1672.

²³ Nicoud 2008.

²⁴ Joutsivuo 1998, 63.

²⁵ Joutsivuo 2015, 42.

²⁶ Joutsivuo 1998, 73–75.

ajan lääketieteellisissä teksteissä sairauksien syiksi luokiteltiin useimmiten luonnollisia syitä yliluonnollisten sijaan.²⁷

Tärkeä ajatus kristittyjen kesken oli ajatus siitä, että parantuminen oli lopulta aina Jumalan käsissä. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteikö maallisella lääketieteellä ollut sijaa parantamisessa. Parantaja toimi Jumalan välikätenä. Luonnossa esiintyvät lääkinnälliset kasvit, erityisesti yrtit olivat Jumalan luomia, joten niiden käyttö lääkinnässä oli sallittua.²⁸

1.3. Hildegard Bingeniläinen

Hildegard Bingeniläinen (1098–1179) oli saksalainen abbedissa, kirjailija ja mystikko. Hildegard oli hyvin tuottoisa kirjailija ja hänen töitään on säilynyt runsain mitoin. Hänen teoksiaan ja merkitystään ei huomioitu nykyisellään vuosisatoihin, mutta kiinnostus Hildegardia kohtaan nousi erityisesti 1900-luvulla. Hildegardin merkitys on suuri käsitellessä erityisesti hänen saavutuksiaan sukupuolen valossa. Hän oli ensimmäinen nainen, joka sai paavilta luvan kirjoittaa teologisia kirjoja ja ainoa keskiaikainen nimeltä tunnettu säveltäjä. Hildegard oli myös ainoa keskiajalla tunnettu nainen, joka saarnasi julkisesti.²⁹

Hildegard Bingeniläinen on erityisen tunnettu näyistään, jotka on koottu kolmeen kirjaan *Scivias*, *Liber vitae meritorum* ja *Liber diuinorum operum*. Hänen sävellyksiään on säilynyt myös runsaasti, tunnetuimpina esimerkiksi *Ordo uirtutum*. Lääketiedettä ja terveyttä käsittelevät *Causae et curae* sekä *Physica* toimivat lähtökohtina. Hildegardin henkilökohtaisesta kirjeenvaihdosta on myös säilynyt satoja kirjeitä.³⁰

Hildegard Bingeniläinen syntyi varakkaaseen saksalaiseen perheeseen vuonna 1098 todennäköisesti Bermersheim vor der Höhessä.³¹ Perheestä tiedetään hyvin vähän. Hildegard muutti luostariin sukulaisensa Jutta Sponheimilaisen (1092–1136) avuksi jo nuorella iällä, mahdollisesti 8-vuotiaana.³² Jutta oli päättänyt ryhtyä nunnaksi sairastuttuaan vain 12-vuotiaana. Luostari, johon Hildegard ja Jutta liittyivät, sijaitsi Disibodenbergissä ja oli muuton hetkellä edelleen keskeneräinen.³³ Jutta toimi luostarin *magistrana*, opettajana. Hän eli

²⁷ Joutsivuo 1998, 61.

²⁸ Joutsivuo 1998, 73.

²⁹ Newman 1998, 1.

³⁰ Kienzle et al. 2013, xvii.

³¹ Kienzle et al. 2013, xvii.

³² Newman 1998, 4.

³³ Newman 1998, 6.

askeettista ja ankaraa elämää kurittaen kehoaan esimerkiksi paastoamalla ja altistamalla itsensä kylmälle.³⁴

Hildegardille Jutta opetti Psalmeja sekä alkeellista latinaa. Tästä johtuen Hildegardin latinan kielisten teosten kielioppi ja tyyli olivat omalaatuisia.³⁵ Hildegardin omien sanojensa mukainen rajoittunut koulutus ei liittynyt kuitenkaan Jutan omaan koulutukseen, sillä tämä oli hyvin oppinut.³⁶ Hildegard viittasi itseensä epäoppineena ja hän ei esimerkiksi käynyt yliopistoa, sillä niitä alkoi syntyä vasta Hildegardin elinaikana. Kuitenkin moni tutkija on tutkinut Hildegardin koulutusta ja tullut siihen tulokseen, ettei tämä ollut yhtä oppimaton kuin antoi teksteissään ymmärtää. Hildegard oli opiskellut latinaa sekä tutustunut kirkkoisiin ja opiskellut latinan kielisiä lääketieteellisiä teoksia. Hildegardin on arveltu aliarvioineen omaa kouluttautuneisuuttaan teoksissaan.³⁷

Ei ole selvää, mistä Hildegard keräsi lääketieteeseen liittyvän tietonsa. On ehdotettu, että Hildegard olisi kerännyt tietoa luostarissa vierailleilta henkilöiltä, mutta tästä ei ole varmaa tietoa.³⁸ Hildegard oli saattanut toimia luostarissa henkilönä, joka oli vastannut sairaiden hoidosta sekä valmistamalla lääkkeitä että keräämällä niihin aineksia.³⁹ On mahdollista, että Hildegard oli joko suoraan tai epäsuorasti tutustunut Hippokrateen, Galenoksen, Plinius vanhemman (23/24–79) ja Isidorus Sevillalaisen teksteihin. Aikalaisistaan Bernardus Silvestris (syntymäaika tuntematon, kuollut 1159 jälkeen) on voinut vaikuttaa Hildegardin ajatuksiin.⁴⁰ Sweetin mukaan on todennäköistä, että Hildegardin luostarissa on ollut mahdollisuus tutustua lääketieteellisiin teoksiin, sillä samalla alueella toimineista luostareista on saatu selville, että niissä on ollut käytössä kirjastoja. Luostareilla oli myös tapana lainata toisilleen kirjoja.⁴¹

Jutan kuoleman jälkeen 1136 Hildegard valittiin jatkamaan Jutan tehtävää luostarin *magistrana*. Jutan jälkeen Hildegardin uskotuksi tuli munkki ja kirjuri Volmar.⁴² Disinbodenbergin luostarissa nunnat sekä munkit asuivat samassa yhteisössä. Hildegard sai noin vuonna 1148 näyn, joka kehotti häntä perustamaan oman, vain nunnille suunnatun luostarin. Disinbodenbergin apotti Kuno ei

³⁴ Newman 1998, 7.

³⁵ Newman 1998, 7.

³⁶ Felten 2013, 22.

³⁷ Sweet 2006, 22.

³⁸ Stoudt 2013, 258.

³⁹ Sweet 2006, 60–63.

⁴⁰ Brigo et al. 2018.

⁴¹ Sweet 2006, 56.

⁴² Newman 1998, 8.

hyväksynyt Hildegardin ehdotusta perustaa oma luostari Rupertsbergiin. Kuten Hildegardille oli tyypillistä, hän sairastui tämän suuren muutoksen ja näyn saapuessa. Hildegard kuvataan halvaantuneen, eikä edes apotti Kuno kyennyt häntä nostamaan yliluonnollisen painon takia.⁴³

Huolimatta vastustuksesta Hildegard muutti Rupertsbergiin, jossa luostarin asukasmäärä kasvoi noin 50 nunnaan. Hildegardin johdossa luostari toimi benediktiinilaiseen tapaan. Jutta oli ollut tunnettu ankarasta asketismistaan, johon Hildegard otti etäisyyttä jo Disibodenbergissä. Erityisesti oman luostarin perustamisen jälkeen Hildegard erosi Jutan asketismista ja säilyneissä teksteissä Hildegardin johtamistyyliä kuvaillaan kärsivälliseksi ja suopeaksi.⁴⁴

Rupertsbergin luostarissa ajalle tyypilliseen tapaan hoidettiin myös sairaita. Sairaanhoidtoa oli tarjolla luostarien lisäksi kylien ja kaupunkien parantajien toimesta, sekä suurimmissa kaupungeissa myös lääketieteellisissä kouluissa. Nämä olivat mahdollisia kuitenkin vain rikkaille.⁴⁵ Hildegardin potilaista ei ole saatavilla kattavaa tietoa, sillä ajalle ei ollut tyypillistä koota potilastietoja. Hagiografisista lähteistä on saatavilla jonkin verran tietoa siitä, minkälaisia sairauksia Hildegard kohtasi toimiessaan luostarissa. Hänen kerrottiin parantaneen esimerkiksi erilaisia kuumetauteja, epilepsiaa, sokeutta ja hulluutta. Hildegard toimi lähteiden mukaan myös kätilönä sekä hoiti gynekologisia ongelmia. Hän hoiti myös lapsia sekä akuutisti sairastuneita aikuisia.⁴⁶

Luostarit tarjosivat luonnonmukaisten hoitojen lisäksi myös yliluonnollisia parannuskeinoja. Hildegard oli kiinnostunut parantamisesta, kuten huomataan hänen kahdesta lääketieteeseen ja parantamiseen keskittyvästä teoksestaan. Hänen hoitonsa koostui eläinten, kasvien, ruokien ja muiden luonnosta saatavien tarvikkeiden lisäksi esimerkiksi rukoilusta. Hildegardin kiinnostusta lääketieteeseen saattoi lisätä myös hänen oma krooninen sairastelunsa.⁴⁷

Hildegardin elämää leimasi pitkälti näyt, joista ensimmäiset hän sai jo viisi vuotiaana. Krooninen sairastelu alkoi myös lapsuudessa ja Hildegard kuvasi sairastelunsa pahenevan aina ennen elämänsä suuria päätöksiä. Hildegardin näyissä häntä ohjasi latinaa puhuva ääni, jonka Hildegard kuvasi tulevan

⁴³ Newman 1998, 12.

⁴⁴ Felten 2013, 32–33.

⁴⁵ Newman 1998, 15.

⁴⁶ Sweet 2006, 53.

⁴⁷ Newman 1998, 15.

taivaasta.⁴⁸ Hänen sairauksistaan on saatavilla osittain ristiriitaista tietoa. Hildegard kuvattiin useissa teksteissä hyvin sairaaksi jo lapsesta pitäen ja sairauden kuvattiin pahenevan aina elämän suurien muutosten aikana. Kuitenkin Hildegard eli 81-vuotiaaksi ja kävi pitkällä saarnausmatkalla vielä yli 70-vuotiaana. Hildegardin oirehdinta onkin tulkittu johtuvan aurallisesta migreenistä, joka selittäisi myös hänen näkynsä. Kaikkia sairauskohtauksia ei kuitenkaan voida tulkita migreeniksi, sillä Hildegard kuvasi osan kestäneen jopa kuusi kuukautta ja oirehtineen muutenkin migreenistä poikkeavasti.⁴⁹

Näyistä hän kertoi luostariyhteisölleen vasta 43-vuotiaana. Hän kirjoitti näkynsä ylös kolmeen näkykirjaansa, liittäen niihin näkyjen kuvaukset sekä selitykset. Paavi Eugenius III antoi *Sciviaksen* näyille kirkolliskokouksessa paavin hyväksynnän. Tämän jälkeen Hildegardin kirjeenvaihto vilkastui hänen saadessaan paljon pyyntöjä ja kysymyksiä esimerkiksi arkkiepiispoilta, apoteilta ja abbedissoilta. Viimeisinä vuosikymmeninään Hildegard otti julkisemman aseman kirkon piirissä ja teki julkisia julistusmatkoja. Hildegard Bingeniläinen kuoli syyskuun 17. päivä 1179.⁵⁰

Hildegardin kanonisointiprosessi alkoi jo vuonna 1227, päättyen tällöin epäonnistuneesti. Vasta vuonna 2012, yli 900 vuotta Hildegardin syntymän jälkeen, paavi Benedictus XVI kanonisoi Hildegard Bingeniläisen.⁵¹ Hildegard tuli entistä tunnetummaksi hänen syntymänsä 900-vuotisjuhlan 1998 jälkeisenä aikana. Hildegardin sävellyksiä levytettiin sekä tekstejä käännettiin. Tutkijoiden kiinnostus Hildegardia kohtaan alkoi kasvamaan tämän seurauksena.⁵²

⁴⁸ Dickens 2009, 28.

⁴⁹ Sweet 2006, 27, 29.

⁵⁰ Dickens 2009, 28.

⁵¹ Kienzle et al. 2013, xvii.

⁵² Lehmijoki-Gardner 2007, 180.

2. Mieleen liittyvien sairauksien syyt Hildegardin teoksissa

2.1. Hildegardin humoraaliopin pohja

2.1.1. *Causae et curaen* kuvaus maailman luomisesta

Kappaleessa käsittelen Hildegardin humoraaliopin pohjaa ja ominaispiirteitä. Humoraaliopin laaja ymmärtäminen on tärkeää, sillä Hildegardin ajatukset sairaudesta ja paranemisesta ovat siihen sidoksissa. Ajoittain Hildegard yhdistyi vahvasti keskiajan vallitsevaan ajatteluun, mutta häneltä löytyi myös hyvin omaperäisiä pohdintoja. Hildegard Bingeniläisen käsitys humoraaleista pohjasi hänen käsitykseensä maailman synnystä ja rakentumisesta. Elementtien ja humoraalien välinen yhteys oli erottamaton, joten ymmärtääkseen Hildegardin humoraalioppia on olennaista avata hänen ajatuksiaan liittyen elementtien vaikutukseen kehossa. Hildegardilla teologia ja lääketiede olivat sidoksissa toisiinsa.⁵³

Causae et curae- teos jakautuu kuuteen kirjaan, joista ensimmäinen kuvaa maailman syntyä. Hildegard aloitti kirjan kuvaamalla Jumalan luoneen materiaalin tyhjästä. Jumalaa hän kuvasi elämäksi, valoksi ja loistoksi. Seuraavaksi hän loi valon ja enkelit. Hildegard lainasi tässä kohtaa Raamattua ja seuraakin Ensimmäisen Mooseksen kirjan luomiskertomusta. Maailmassa oleva paha syntyi Luciferin tietämättömyyden johdosta, sillä tämä kapinoi Jumalaa vastaan jo ennen kuin luomistyö oli valmis. Lucifer halusi itselleen valtaa ja haaveissaan hän olisi pystynyt tekemään suurempia töitä kuin Jumala. Kateus Jumalaa kohtaan aiheutti sen, että Lucifer muuttui pahaksi. Hildegard erotti hyvän ja pahan tekstissään selkeästi, eivätkä ne sekoittuneet toisiinsa.⁵⁴

Jumala loi maailman neljästä elementistä, joita olivat tuli, ilma, vesi ja maa. Nämä samat elementit olivat myös ihmisessä. Vaikka elementtejä käsiteltiin erillisinä, ei niitä voinut koskaan erottaa toisistaan. Tarkemmin elementtien suhteita ja ominaisuuksia tarkasteltiin myöhemmin tekstissä. Ensimmäinen kirja kävi läpi myös tuulien ja sään synnyn sekä vaikutuksen. Eri luonnonilmiöitä kuvattiin eri tavoin. Esimerkiksi myrskyisän sään Hildegard kuvasi Jumalan tuomion syyksi. Toiset ilmiöt, kuten ukkonen, kuvattiin kuitenkin hyvinkin eri tapaan luonnontieteellisestä näkökulmasta. Ukkonen syntyi kun siinä luonnostaan

⁵³ Duran 2006, 24.

⁵⁴ *Causes and cures*, 1–2.

oleva tuli ja auringosta lähtöisin oleva tuli törmäsivät toisiinsa ja synnyttivät salaman.⁵⁵

Läpi Hildegardin tekstien löytyi useita nelijakoja. Ensimmäinen on aiemmin mainittu jako neljään elementtiin. Myöhemmin jako neljään ihmistyyppiin, humoraaliin ja kvaliteetteihin tuli käsittelyyn. Päätuulia oli neljä ja niiden ominaisuudet olivat liitoksissa elementteihin. Esimerkiksi eteläisen päätuulen elementti oli tuli. Tuulet olivat Jumalan voiman ilmentymiä ja yhdistivät kaikki elementit toisiinsa samaan aikaan puhaltaessaan.⁵⁶

Numerolla neljä oli siis Hildegardin teksteissä merkittävä rooli ja hän korosti usein sitä, jos jokin asia voitiin jakaa neljään. Numerolla neljä oli ollut paikkansa jo antiikin filosofiassa, josta sen merkitys siirtyi myös keskiaikaan. Luonnossa numero neljä näkyi esimerkiksi neljässä vuodenajassa ja siinä, miten vuorokausi usein jaetaan neljään. Myös ihmisen elämä nähtiin jakautuvan neljään vaiheeseen, lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuteen ja vanhuuteen.⁵⁷ Vaikka numero neljä korostuikin erityisesti, näkyi Hildegardin teksteissä myös muita jakoja kappalemäärien mukaan.

Hildegard kuvasi kirjan alussa myös sielun luomisen. Sielu ei kuitenkaan toiminut ilman ruumista ja läpi Hildegardin tekstien sielun ja ruumiin erillisyys, mutta myös erottamaton yhteys säilyi.⁵⁸ Tekstissä löytyy vertailukohtia maailmankaikkeuden ja ihmisruumiin välillä. Maailmankaikkeus oli ihmisruumiin makroversio. Sielu ja ruumis toimivat yhdessä vahvistaen toisiaan, samoin toimivat taivaankansi ja planeetat. Hildegard kuvasi taivaankannen olleen kuin henkilön pää, jossa taivaan kirkkaat kappaleet eli aurinko, tähdet ja kuu olivat kuin ihmisen silmät. Ilma oli kuuloaisti, tuulet haju, kaste oli makuaisti ja maailmanlaidat olivat kuin ihmisen kädet. Ihmisen jalat puolestaan oli samaistettu kuiluun. Tämä vertauskuva liittyi Luciferin lankeemukseen. Luciferin tekojen seurauksena Jumala loi taivaankannen ja sinne auringon ja muut taivaankappaleet. Koska Lucifer oli tippunut taivaasta, hän pääsisi vain ihastelemaan Jumalan luomistyötä ja ymmärtäisi, mitä oli kapinoimisensa seurauksena menettänyt.⁵⁹

Ensimmäisen kirjan tärkeitä teemoja olivat myös elementtien ominaisuuksien käsittely, erityisesti veden ominaisuuksista oli kattava teksti.

⁵⁵ *Causes and cures*, 2.

⁵⁶ *Causes and cures*, 4.

⁵⁷ Sweet 2006, 3.

⁵⁸ *Causes and cures*, 2.

⁵⁹ *Causes and cures*, 9.

Elementtien ominaisuuksia käsitellään seuraavassa alaluvussa. *Causae et curaen* toisen kirjan alussa Hildegard käsitteli ihmisen luomista ja syntiinlankeemuksen vaikutuksia ihmiseen. Toinen kirja on *Causae et curaen* laajin osa ja siinä käydään läpi sairaudet, usein kuvailemalla oireita ja taudin syitä. Parannuskeinoja käytiin läpi enemmän kolmannessa ja neljännessä kirjassa. Hildegard kuvasi Jumalan muovanneen ihmisen muodon vedestä ja maasta. Tähän malliin Jumala puhalsi tulesta ja ilmasta muodostuvan ”elämän henkäyksen”. Tulen avulla maasta muodostui liha ja ilman avulla vedestä tuli verta.⁶⁰

Ihmisen kehossa oli luomisen hetkestä lähtien ollut kaikki elementit. Kehon eri osat toimivat yhteistyössä eikä elementtejä voitu erottaa kehossa, kuten ei maailmassakaan toisistaan. Hildegard kuvasi elementtien toimintaa kiertokulkuna, kuin pyöränä mutkineen. Kuitenkin ne vaikuttivat voimakkaammin eri kehonosissa, esimerkiksi sielu kuvattiin tuliseksi, tuuliseksi ja kosteaksi. Elementtien toiminta kehossa näyttäytyi tekstissä suhteellisen monimutkaisena. Elementteillä oli voimia, joita oli eri elementeillä vaihteleva määrä. Elementtien voimat vaikuttivat eri toimintoihin kehossa, joista tekstissä käytiin tarkasti läpi tulen ja ilman voimien vaikutus.⁶¹

2.1.2. Elementtien kuvaukset ja voimat

Hildegard kuvasi Jumalan luoneen maailman neljästä elementistä, jotka muodostivat taivaankannen. Tuli oli ylin elementti sekä taivaankannessa että muiden elementtien joukossa. Tulella oli viisi voimaa, joita olivat voimakas kuumuus, jäisyys, kosteus, ilma sekä liike. Hildegard vertasi tulen viittä voimaa ihmisen viiteen aistiin, jossa näkyi jälleen hänelle tyypillinen tapa antaa kappalemäärille merkityksiä. Eri voimat vaikuttivat tulen olomuotoon eri tavoin. Jäisyys rajoitti tulta, jottei sen kuumuus ylittäisi sille sopivaa määrää. Vesi antoi kosteutta tulelle, jotta sen puuska kohoaisi. Ilma sytytti tulen ja liike yllytti sitä ja antoi tulenliekeille loistetta.⁶² Elementit siis toimivat yhdessä, eivät koskaan yksin, vaikka ne erotettiin ja niitä käsiteltiin erillisinä.

Tulella oli suuri merkitys maailman luomisessa. Hildegardin mukaan Jumalan henki oli tulta ja tämä henki toi elämän kaikkiin luotuihin olentoihin. Ilman tulta, ei missään olennoissa olisi elinvoimaa ja ne kuolisivat.⁶³

⁶⁰ *Causes and cures*, 35.

⁶¹ *Causes and cures*, 36.

⁶² *Causes and cures*, 17.

⁶³ *Causes and cures*, 19.

Ihmiskehossa tuli oli voimakkaimmillaan aivoissa ja luuytimessä. Tulen viisi aiemmin mainittua voimaa näkyivät kehon viidessä aistissa. Voimakas kuumuus yhdistyi näköön ja jäisyys hajuaistiin. Kosteus näkyi makuaistissa, ilma kuulossa ja liike tuntoaistissa.⁶⁴

Tulen jälkeen Hildegard kuvasi ilman voimia, joita oli neljä. Voimia olivat kaste, vihreyden liikuttaminen, tuulenvire sekä lämmön levittäminen. Neljä voimaa Hildegard yhdisti siihen, että ilma itse oli jakautunut maailman neljään osaan. Tässä kohtaa Hildegard ei kuitenkaan erittele näitä maailman eri osia. Poiketen tulen kuvailusta, ilma kuvattiin enemmän sen kautta, miten se vaikutti maailmassa ja erityisesti kasvien elinkaareissa. Ilman kaste levitti kosteutta, joka auttoi kasveja kasvamaan vihreiksi. Tuulenvire kasvatti kukkia ja ilman lämpö vahvisti kasvavia asioita. Ilma, joka oli lähellä kuuta ja tähtiä toi kosteutta taivaankappaleille ja maanpäällinen ilma liikutti maata ja toi vehreyttä ja auttaa kasveja kasvamaan. Vaikka ilmaa oli kasveissa ja eläimissä, ei se vähentynyt niiden kuollessa vaan palasi alkuperäiseen olomuotoonsa ja määräänsä.⁶⁵

Ilman vaikutus ihmiskehossa oli voimakkaimmillaan hengityksessä ja päättelyssä. Hildegard kaunopuheisesti kuvaili ilmaa osaksi sielua, joka oli kuin siivet, joiden avulla elämän mahdollistava hengittäminen tapahtuu. Ilma ja tuli vaikuttivat yhdessä. Ilma sytytti ja levitti tulen jonka oli mahdollista polttaa kaikki. Ilman voimat vaikuttivat kehossa eri tavoin. Ilman lämpö esimerkiksi auttoi ihmisen kasvussa.⁶⁶

Maalla oli seitsemän voimaa, jotka Hildegardilla yhdistyivät Jumalan kuuteen luomisen ja yhteen lepopäivään. Maassa oli sekä maanalaista kylmyyttä kesäisin, että lämpöä talvisin. Maa oli kuitenkin luonnostaan enemmän kylmä kuin kuuma. Maan lämpö toi esille maan vihreyden, kun puolestaan kylmyys toi esille kuivuuden. Talvella maa varasi lämpöä, jotta talvehtivat kasvit selviäisivät kesään. Kova maaperä mahdollisti eläinten liikkumisen, sillä liian pehmeään maahan nämä uppoaisivat. Maan viimeinen voima oli kaikkien olioiden ja asioiden tukeminen.⁶⁷ Toisin kuin muiden elementtien voimien läpikäymisessä, oli maan voimien käsittelyssä lämmöllä ja kylmyydellä erityinen asema. Kaikki maan voimat olivat kiinteästi yhteydessä vuodenaikoihin ja niiden tuomaan lämpötilan vaihteluun.

⁶⁴ *Causes and cures*, 36.

⁶⁵ *Causes and cures*, 17.

⁶⁶ *Causes and cures*, 36.

⁶⁷ *Causes and cures*, 25.

Maa näkyi ihmisen kehossa voimakkaimmin lihaksissa ja luissa. Lihakset olivat kosteita ja kasvoivat maan voimien avulla.⁶⁸ Hildegard ei kuitenkaan avannut enempää, millä tavoin elementtien voimat käytännössä auttoivat esimerkiksi lihaksien kasvussa. Maalla oli erityinen asema ihmisen luomisessa. Yhdessä veden kanssa Jumala loi Aadamin maasta tulevasta mudasta. Tuli ja ilma toimivat myös luomisessa, ne toivat ihmiseen hengen ja sielun.⁶⁹

Veden voimiin liittyvä kappale oli laajin elementtien voimia kuvaava kappale. Kun muiden elementtien voimat oli käsitelty yhdessä tai kahdessa lyhyehkössä kappaleessa, oli vedestä ja sen eri muodoista yli seitsemän sivua tekstiä. Vedellä oli viisitoista voimaa ja Hildegard yhdisti ne kymmeneen käskyyn sekä viiteen Mooseksen kirjaan. Kuten jo maan voimissa kertovassa kappaleessa, ei myöskään veden voimissa niitä yhdistetty tiettyyn käskyyn tai kirjaan, vaan Hildegard vain mainitsi niiden liittyvän toisiinsa. Maininta sopii Hildegardin tyyliin antaa kappalemäärille merkityksiä, joita hän ei välttämättä mainintaa enempää perustellut. Vedessä vaikuttavat voimat olivat lämpö, ilma, kosteus, tulviminen, nopeus ja liikkuvuus. Se antoi puille niiden mahlan, makua hedelmille, yrteille niiden vihreyden ja se kosteutti kaikkea. Vesi myös auttoi lintuja, kaloja, petoja ja matelijoita. Veden viimeinen voima oli sen kyky ylläpitää kaikkia asioita, joilla Hildegard siis viittaa eläinkuntaan ja kasvillisuuteen.⁷⁰

Veden olomuotoon vaikuttivat erityisesti lämpö, kosteus sekä ilma. Lämpö mahdollisti veden liikkeen, sillä ilman sitä vesi olisi kovaa jätää. Kosteus mahdollisti veden tihkumisen ja ilman ilmaa vesi ei voisi virrata. Nämä voimat myös tekivät vedestä nopean, eikä mikään sitä voinut hidastaa, kun se virtasi ylettömästi. Seuraavaksi Hildegard kuvaili yksi kerrallaan, miten vesi vaikutti erilaisiin eläviin sekä elottomiin olioihin, jälleen veden lämpö sekä kosteus olivat tärkeässä roolissa. Veden voimia käsittelevä kappale loppui Hildegardin tiivistykseen siitä, että vesi ylläpiti kaikkea voimallaan.⁷¹

Hildegard kuvaili erilaisten vesien ominaisuuksia ja niiden vaikutusta ihmiseen. Esimerkiksi itäisten alueiden suolaisista lähteistä ja puroista virtaava vesi oli juotavaksi sopivaa. Mikäli sairas ihminen säännöllisesti nautti tämänkaltaista vettä, pahat humoraalit hänen kehossaan poistuivat ja hänen vointinsa parani. Tämä vesi oli kuitenkin niin voimakasta, että terveen ihmisen ei

⁶⁸ *Causes and cures*, 37.

⁶⁹ *Causes and cures*, 35.

⁷⁰ *Causes and cures*, 18.

⁷¹ *Causes and cures*, 18.

tulisi nauttia sitä liian paljon, sillä se saattoi vahingoittaa liian tervettä kehoa. Lista erilaisista vesistä oli pitkä ja Hildegard kuvaili niissä säännönmukaisesti sopivatko ne ihmisen juotavaksi ja missä määrin. Hän myös mainitsi mistä ilmansuunnasta vesi virtasi ja minkälaisessa vesialueessa kyseistä vettä esiintyi (esimerkiksi järvet, joet, meri). Osa vesistä voi aiheuttaa ihmiselle ja eläimille sairauksia, kuten koillisesta virtaava suolainen vesi teki. Tietynlaisia vesiä voitiin käyttää lääkkeinä, kun taas osa oli kuin myrkkyä. Vaarallinenkin veden voitiin muuttaa käyttökelpoiseksi keittämällä sitä, sillä tuli puhdisti veden.⁷² Sen lisäksi, että vesi voi toimia joko sairauksien aiheuttajana tai parantajana, oli kehossa myös luonnollisesti vettä. Se vaikutti erityisesti ihmisen veressä ja muussa kehon kosteudessa.⁷³

Causae et curaen toisessa kirjassa Hildegard kuvasi elementtien sekoittumista toisiinsa. Jumala loi maailman neljästä elementistä niin, ettei niitä voi koskaan erottaa toisistaan. Tuli oli ilmaa voimakkaampi, mutta ilman avulla tuli myös paloi. Hildegard kuvasi tulen olleen ilman vartalo ja ilman olleen tulen sisus. Ihmisen keho ei olisi olemassa ilman sisuksiaan, tuli ei olisi olemassa ilman ilmaa. Tuli antoi vedelle sen lämmön ja sai sen virtaamaan. Ilman tulta vesi ei olisi ollut nestemäistä. Vesi oli kuitenkin tulta voimakkaampi ja se kuvattiin kylmäksi tuleksi. Ilman vettä tuli ei koskaan voisi sammua. Myös maa rajoitti tulta estäen sen liian leviämisen. Ilma puolestaan osaltaan rajoitti veden kulkua. Vesi teki ilmasta nopeasti liikkuvaa ja näin ilma kuin suojaasi maata säätelemällä lämpöä. Maa imi itseensä ilmaa ja näin avusti ilmaa sen voimassa tehdä maasta hedelmällinen.⁷⁴ Kaikki elementit siis avustivat toisiaan niiden omissa voimissaan ja tehtävissään maailmassa. Sama idea sekoittumisesta ja erottamattomuudesta näkyi myös Hildegardin humoraaliopissa. Elementit sekä seuraavaksi käsiteltävät humoraalit ja kvaliteetit olivat aina sidoksissa toisiinsa.

Aiemmin elementtien toimintaa kehossa oli kuvattu niiden omien voimien ja vaikutusten kautta. Hildegard käsitteli niitä myös yhdessä toisiaan tukien. Tarkastellessaan elementtien yhteistoimintaa, Hildegard käsitteli eri kehonosia- ja toimintoja omissa kappaleissaan. Verellä, lihaksilla ja lisääntymisellä oli omat kappaleensa. Kappaleet muistuttavat pitkälti toisiaan, joten niistä saa hyvän kuvan käsittelemällä tarkemmin yhtä. Lihaksisto koostui verisuonista ja kosteudesta.

⁷² *Causes and cures*, 20–25.

⁷³ *Causes and cures*, 36.

⁷⁴ *Causes and cures*, 33.

Lihakset olivat syntyneet kylmästä maasta, mutta veri, joka syntyi vedestä, toi niihin lämmön. Tuli toi lihaksiin voiman. Ilman verta ja lämpöä muuttuisivat lihakset takaisin saveksi, jota ne olivat olleet ennen Jumalan luomistyötä. Lihakset tarvitsivat sopivassa suhteessa kylmyyttä, kuumuutta ja kosteutta.⁷⁵ Jälleen kaikkia elementtejä tarvittiin, mutta niillä oli eri tarkoitukset.

Hildegardille elementit siis liittyivät läheisesti kehon tiettyihin toimintoihin, esimerkiksi ilma oli yhteydessä hengitykseen. Stoudt huomioi Hildegardin seuranneen tässä ajattelutavassa espanjalaisen pyhimyksen Isidorus Sevillalaisen ajattelua humoraaleista yhdistäessään elementin ja kehon toiminnon. Tämä eroaa keskiajan tyypillisemmästä ajattelusta, jossa elementti yhdistettiin humoraaliin.⁷⁶ Hildegard käsitteli elementtejä teksteissään siis eri tavoin. Toisaalta elementit olivat abstrakteja asioita maailmassa, kuten ilma on näkymätön massa kaikkialla ympärillämme. Toisaalta elementit näyttäytyivät hyvin fyysisinä kehon osina sillä keho oli luotu niistä. Elementit esiintyivät myös konkreettisina asioina arkielämässä, esimerkiksi puutarhanhoidossa, jossa tarvittiin vettä kasteluun ja maata istuttamiseen. Hildegardille tyypilliseen tapaan elementtejä käsiteltiin siis monesta lähtökohdasta käsin.⁷⁷

2.2. Hildegardin kuvaukset tautien synnystä ja syistä

2.2.1. Hildegardin humoraalioppi ja tautien tunnistaminen

Elementtien toimiessa tasapainossa maailmassa, toimi se menestyksekkäästi.

Myös ihmisessä elementtien tasapaino piti yllä terveyttä, kun puolestaan sopimaton suhde aiheutti sairauksia ja saattoi jopa tappaa ihmisen. Hildegardilla sairaudet olivat suorassa yhteydessä syntiinlankeemuksen kanssa. Aadamin synnin seurauksena ihmisen kehossa olevat lämpö, kosteus, veri ja liha olivat muuttuneet vaarallisiksi nesteiksi.⁷⁸ Fyysisen kehon lisäksi synti vaikutti myös mieleen. Ihminen muuttui täydellisestä ja muuttumattomasta katkeraksi niin keholtaan kuin mieleltäänkin. Synti vaikutti ihmisen veren laatuun, joka oli ennen syntiinlankeemusta ollut puhdas. Ihmisen siemenneste muuttui niin, että ihminen muuttui täydellisestä ja muuttumattomasta katkerammaksi.⁷⁹

⁷⁵ *Causes and cures*, 37.

⁷⁶ Stoudt 2013, 257.

⁷⁷ Sweet 2006, 69.

⁷⁸ *Causes and cures*, 42.

⁷⁹ *Causes and cures*, 28.

Synnin seurauksena muuttuneen kehon takia ihminen oli altis sairauksille. Hildegard käytti vertauskuvaa, jossa ihmisen muutosta kuvailtiin maan avulla. Maaperä tuotti sekä hyviä, hyödyllisiä kasveja että hyödyttömiä kasveja. Samoin ihmisen keho tuotti hyviä ja huonoja humoraaleja sen seurauksena, että hän altistui pahalle. Tämän seurauksena ihmisen verestä oli tullut huonoa ja se synnytti myrkyllistä siemennestettä, jonka seurauksena ihmisistä tuli heikompia.⁸⁰ Huolimatta tästä ihmisellä oli edelleen vapaa tahto tehdä tai olla tekemättä syntiä, joten ihminen pystyi itse vaikuttaa omaan sairastumiseensa. Aadamista lähtöisin oleva synty seurasi ihmisiä läpi sukupolvien.⁸¹

Hildegard esitteli teoksissaan teologiaa, jonka mukaan kehon kokema kärsimys ja sairaus johtui siitä, ettei sielu totellut taivaallisia lakeja. Hän kuvasi myös näkyteoksissaan synnin vaikutusta ihmiseen. Synti ja paheet aiheuttivat sielun tappion. Tekstissä kuitenkin synty kuvataan asiaksi, jonka ihminen päättää tehdä. Ihmisen vapaa tahto tehdä syntiä näkyi kaikissa Hildegardin teksteissä. Hildegardilla sekä fyysinen että hengellinen elämä olivat tärkeitä. Sielu läpäisi ihmisen kehon kokonaan, joten sitä ei voinut erottaa erilliseksi.⁸²

Hildegardilla sielu oli osa taivaallisuutta. Muuten ihminen näyttäytyi teksteissä maallisena. Hildegard korosti usein teksteissään synnin vaikutusta ihmiseen. Ei jää epäselväksi, että sairauksien alkuperä oli synnissä ja ihmisen taivaallinen osa oli sielu.⁸³ Vaikka sairastumisen taustalla näkyi vahvasti Hildegardin teologia, tauteja hoidettiin pääasiassa käytännöllisin keinoin. Perinteisempiä kristillisiä tapoja kuten rukousta, katumusta ja pyhiinvaelluksia ei korostettu.⁸⁴

Keskiajalle tyypilliseen tapaan Hildegard jakoi humoraalit neljään. Perinteisen jaon mukaan kehonesteiksi luettiin musta sappi, lima, veri ja keltainen sappi. Nämä yhdistettiin elementteihin ja kvaliteetteihin, joita olivat kuuma, kylmä, kostea ja kuiva.⁸⁵ Ajatus ruumiinnesteiden eli humoraalien tasapainosta terveyden avaimena syntyi jo antiikin aikana, mutta yhä keskiajalla eri ajattelijoilla oppi näyttäytyi erilaisena. Hildegardin humoraaliopissa elementeillä ja kvaliteeteilla oli tärkeä asema. Hänen teksteissään humoraaleista

⁸⁰ *Causes and cures*, 30.

⁸¹ Stoudt 2013, 262.

⁸² Classen 2014, 57.

⁸³ Duran 2006, 26–27.

⁸⁴ Sweet 1999, 394.

⁸⁵ Joutsivuo 2015, 46.

voidaan nähdä puhuttavan kahdella eri nimityksillä. Perinteisemmän jaon mukaisesti Hildegard puhui sapesta (*fel*), limasta (*flecma*), verestä (*sanguis*) sekä melankoliasta (*melancholia*). Kuten ajalle oli tyypillistä, humoraalit vaikuttivat eri toimintoihin kehossa sekä omasivat eri ominaisuuksia.⁸⁶

Vaikka Hildegard ei viittannut teksteissään nojautuvansa antiikin tietämykseen, läpäisee se Hildegardin kirjoitukset läpikotaisin. Niin Hildegardilla kuin aiemmin Hippokrateella ja Galenoksellakin humoraalit yhdistyivät kvaliteetteihin mutta myös muihin osiin maailmassa kuten vuodenaikoihin. Perinteinen ajatus sopivasta sekoituksesta tunnettiin Galenoksella termillä *krasis*. Vaikka Hildegard ei käytä samaa termiä, näkyy sen ajatus voimakkaasti kaikissa sairauksiin ja terveyteen liittyvissä teksteissä. Sopivassa sekoituksessa humoraalit toimivat moitteettomasti yhdessä.⁸⁷

Hildegardin teksteissä näkyy hyvin se, ettei elementtejä, humoraaleja ja kvaliteetteja pystytty erottamaan toisistaan, vaan kaikissa elementeissä oli kaikkia ominaisuuksia. Se, kuinka voimakkaina nämä ominaisuudet vaikuttavat, vaihteli. Veren elementti oli vesi ja se oli kosteaa. Kosteuden avulla luut pysyivät yhdessä ja se tuotti elämänvoimaa ihmisessä. Vesi oli myös kylmää ja tämä kvaliteetti puolestaan vahvisti verisuonia. Vedessä olevan kylmyyden ylitti tulen lämpö, joka piti yllä sen liikettä.⁸⁸ Hildegardille vesi oli luonnollisimmassa olomuodossaan jäätä, sillä silloin tulen vaikutus vedessä oli vähäisin. Vesi vaikutti kehoon moninaisesti. Se tuotti lämpöä veressä, ilmaa hengityksessä, elämänvoimaa erektiossa sekä kosteutta nivelissä.⁸⁹ Koska elementit ja humoraalit olivat yhteydessä oli Hildegardille ominaista kertoa kaikkien hoitomuotojen yhteydessä myös niihin liittyvistä elementeistä. Hän kertoi aina hoidossa käytettävien kasvien tms. olevan kylmiä tai kuumia.⁹⁰

Melankolia ja sappi näyttäytyivät usein negatiivisessa valossa Hildegardin teksteissä. Niiden synty palasi jälleen syntiinlankeemukseen. Sappi korvasi Aadamissa sen, mikä oli ennen “kimaltanut kristallin tavoin” ja antanut hänelle taipumuksen hyviin tekoihin. Melankolia puolestaan korvasi sen, mikä oli “loistanut kuin auringonnousu” ja antanut tietoa hyvistä töistä. Aadamin

⁸⁶ Sweet 2006, 101.

⁸⁷ Brigo et al. 2018.

⁸⁸ *Causes and cures*, 37.

⁸⁹ *Causes and cures*, 37.

⁹⁰ Brigo et al. 2018.

täydelliseen ja muuttumattomaan kehoon oli saapunut sappi tuomaan katkeruutta ja melankolia “jumalattoman mustuuden”.⁹¹

Toinen Hildegardin humoraaleista käyttämä jako erkaantui enemmän keskiajan yleisestä näkemyksestä. Tässä jaossa humoraalit oli nimetty enemmän niiden ominaisuuksien kuin olomuodon mukaisesti. *Siccum* oli kuiva ja tulisuuden takia kuuma. Kosteaa *humidum* yhdistettiin elementtiin ilma ja lämmin *tepidum* liitettiin maahan.⁹² Jälleen elementti, kehon neste sekä kvaliteetti kulkivat käsi kädessä. Hildegardin omaperäisin ja monimutkaisin humoraali oli *spuma* eli vaahto, jota hän kuvasi vetiseksi vereksi. *Spuma* ei kuitenkaan ollut vain vereen liitetty. Sanalla viitattiin teksteissä usein käytännössä mihin vain kylmään, kosteaan tai vaahtoiseen, kuten siemennesteeseen, naiselta kiihottuessa erittyvään nesteeseen tai epileptikolta kohtauksessa erittyneeseen sylkeen.⁹³

Humoraalit nähtiin vaikuttavan voimakkaimmin tietyissä kehonosissa. Ne olivat kuin tämän toiminnon tai elimen osia. Tätä tarkkaillessa nousee parhaiten esiin se, ettei Hildegardilla perinteiset humoraalit ja ominaisuuksien perusteella nimetyt humoraalit olleet sama asia, eikä näitä humoraaleja voida tulkita suoraan samoiksi humoraaleiksi eri nimityksillä. Brigo et al. kokosivat oivallisen taulukon jossa humoraalien sijainti kehossa selittyy selkeästi. Perinteisistä humoraaleista keltainen sappi oli pernasta ja veri maksasta. Lima liitettiin keuhkoihin ja melankolia tai musta sappi oli liitetty sappirakkoon. Hildegardin omalaatuiset humoraalit taas yhdistyivät hänen teksteissään eri kehonosiin tai toimintoihin. *Siccum* sijaitsi kehon lämmössä ja *spuma* veressä. Vaikka veri ja *spuma* ovat molemmat humoraaleja ja Hildegard ajatteli *spuman* sijaitsevan myös veressä, ne eivät olleet sama asia. *Spuma* viittasi myös muihin nesteisiin kehossa. *Humidum* yhdistettiin hengitykseen ja *tepidum* lihaan.⁹⁴

Toinen Hildegardin omaperäinen ajatus liittyi humoraalien määrään kehossa. Hänelle humoraalien tasapaino ei merkinnyt niiden tasamäärää, vaan kirjoituksissa näkyi monimutkainen matemaattinen jako. Victoria Sweetin mukaan jako oli hyvin uniikki eikä historiasta löydy samanlaista.⁹⁵ Hildegard ensin jakoi humoraalit kahteen osaan, johtaviin ja ylivomaisiin, joita hän kutsui termillä *flecmeta* ja näitä seuraaviin kahteen, joista käytettiin termiä *livor*.

⁹¹ *Causes and cures*, 118.

⁹² *Causes and cures*, 42.

⁹³ Sweet 2006, 98.

⁹⁴ Brigo et al. 2018.

⁹⁵ Sweet 2006, 99.

Johtavia humoraaleja olivat *siccum* sekä *spuma*, seuraavia olivat *humidum* sekä *tepidum*. Tämän jälkeen hän kuvasi neljän humoraalin sopivat määrät osien tarkkuudella, esimerkiksi johtava humoraali ylittää seuraavan määränä kolmella kahdeksasosalla.⁹⁶

Hildegard kuvasi tämän matemaattisen jaon yhteydessä mielenkiintoisella tavalla tilannetta, jossa humoraalien määrät eivät olleet sopivassa suhteessa kehossa. Mikäli jokin humoraaleista ylitti sille sopivan raja-arvon, oli ihmisen terveys vaarassa. Ihmisen muut humoraalit eivät pystyneet rauhoittamaan tilannetta paitsi ainoastaan tilanteessa, jossa sairastunut oli saanut Jumalan armon joko Simsonin vahvuudessa, Salomon viisaudessa tai Jeremian profetoimisessa. Seuraavaksi listalle Hildegard nosti yllättäen Platonin, jossa Hildegard näki Jumalan armon vaikuttaneen. Hän mainitsi myös, että muitakin pakanoita oli olemassa, jotka olivat saaneet tämän armon, mutta ei maininnut heitä nimellä.⁹⁷

Hildegard siis kuvasi humoraaleja joko antiikin jaon mukaisesti kehonnesteinä tai omaperäisemmin niiden ominaisuuksien kautta. Usein teksteissä näkyy myös kolmas tapa puhua humoraaleista niin, ettei se selkeästi viittaa kumpaakaan aiemmin kuvailluista tavoista. Humoraali näkyi tällöin olevan nestettä joka oli läsnä kaikessa ruoasta juomaan. Hildegard mainitsi usein jonkun sairauden syyksi pahat humoraalit ja hoitomuodoksi ruoat jotka sisältävät hyviä humoraaleja. Näissä yhteyksissä humoraalien määrä ei selkeästi rajoitu perinteiseen neljään humoraaliin.⁹⁸

Humoraaleja löytyi Hildegardin mukaan kaikkialta maailmasta, jopa kivistä. Tutkijat ovat tarjonneet eri tulkintoja siihen, oliko kyseessä silti perinteiset humoraalit vaiko Hildegardin omalaatuinen käsitys siitä, että humoraali oli myös jonkin kaltainen neste jota löytyi eri määriä eri luontokappaleista. Koska Hildegard puhuu humoraaleista usein kuin synonyymina kaikille nesteille kehossa ja ruoissa, on ajoittain haastavaa tulkita mihin Hildegard viittaa. Usein tekstistä ei voida suoraan päätellä mikä nimetyistä humoraaleista on syynä sairastumiseen. Näissä kappaleissa viitataan pahoihin humoraaleihin eikä nimetä esimerkiksi melankoliaa sairastumisen syyksi.⁹⁹

Neljän humoraalin lisäksi Hildegard puhui paljon käsitteestä, jota hän kutsui termillä *viriditas*. Termi viittasi lehtivihreään, mutta Hildegardilla sen merkitys oli

⁹⁶ *Causes and cures*, 42.

⁹⁷ *Causes and cures*, 43.

⁹⁸ Sweet 2006, 102.

⁹⁹ Sweet 2006, 102.

paljon laajempi. Hänellä *viriditas* oli sekä kasveja elävöittävä voima, joka mahdollisti lehtien, kukkien ja hedelmien syntymisen, että ihmisessä vaikuttavan voiman joka mahdollisti kasvun, hedelmöittymisen ja paranemisen. Hildegardilla sama voima vaikutti sekä ihmisissä että kasveissa.¹⁰⁰ Useat tutkijat ovat tulkinneen *viriditaksen* olleen Hildegardille merkki Jumalan voimasta luonnossa.¹⁰¹

Hildegard siis käsitti *viriditaksen* olevan koko maailman läpäisevä voima. Käsite esiintyy Hildegardin teksteissä eniten näkyteoksissa ja sen käyttö yleistyi hänen vanhetessaan. Lääketieteellisissä teksteissä ajatus esiintyy, mutta ei yhtä usein kuin muissa Hildegardin teoksissa. Victoria Sweet on päätellyt tästä, että yksi tapa ajoittaa *Causae et curae* ja *Physica* on arvioida niiden kirjoitusajankohtaa termin *viriditas* käytön perusteella. Tällöin lääketieteelliset teokset ajoittuisivat yhdeksi Hildegardin vanhimmistä teksteistä. Kuitenkaan teoria ei ole yleisesti kovin suosittu tai käytetty.¹⁰²

Hildegardin *Causae et curae* voidaan löytää eri tapoja käsitellä *viriditasta*. Ensinnä Hildegard käsitteli sitä vain lehtivihreänä jota voitiin käyttää lääkennällisenä apuja silmiin liittyvissä ongelmissa. *Viriditas* näyttäytyi ajoittain myös aineellisempana, esimerkiksi kasvin mahlan tai nesteen kaltaisena. Hildegard jakoi osittain ristiriitaisia parannuskeinoja, toisilla *viriditas* näyttäytyi tärkeänä osana parannukseen, toisissa sen puuttuminen ei vaikuttanut hoidon parannustehoon. Kuitenkin teksteissä on näkyvillä se, että yrteissä on ollut *viriditasta*, mutta esimerkiksi kuivatuksen yhteydessä se on hävinnyt.¹⁰³

Kappaleessa keskityn avaamaan Hildegardin käsityksiä siitä, miten humoraalit vaikuttavat sairauksiin, joita pidetään erityisesti mielen ongelmina. Hildegard ei itse tarjonnut selkeää luetteloa siitä, mitkä taudit ja ongelmat tähän kategoriaan kuuluivat, mutta teksteissä näkyi selkeä jako ruumiin, sielun ja mielen välillä. Usein tauti kuvattiin syntyneen mielessä tai näkyvän henkilön mielentiloissa. Oireet olivat kuitenkin usein fyysisiä. Humoraaleista erityisesti melankolia ja sappi näyttäytyivät negatiivisina. Mieleen liittyvät ongelmat linkitettiin usein demoneihin ja pahaan. Myös hoitomuodot vaihtelivat sen mukaan, oliko ongelman juuri humoraaleissa vaiko pahan vaikutuksessa. Melankoliaa käsiteltiin teoksessa kolmella eri tavalla. Ensinnä se oli humoraali,

¹⁰⁰ Sweet 1999, 401.

¹⁰¹ Sweet 2006, 135.

¹⁰² Sweet 2006, 132.

¹⁰³ Sweet 2006, 133.

mutta myös ihmistyyppi sekä sairaus. Vaikka tyyppejä oli useampia, ei niitä eroteltu tekstissä selkeästi toisistaan, vaan ne Hildegardille tyypilliseen tapaan näyttäytyivät sekoittuvan toisiinsa. Melankolian lisäksi paljon käsiteltyjä ongelmia ovat hulluus, vihaisuus, surullisuus ja epilepsia.

Hildegard tarjosi *Causae et curaen* lopussa keinoja diagnosoida potilaita. Kappaleissa joissa käsitellään tauteja erikseen ja niiden parannuskeinoja ei neuvota miten diagnooseja tulisi tehdä. Hildegard käy *Causae et curaen* viidennen kirjan alussa läpi kuoleman ja elämän merkkejä ihmisen kehossa. Esimerkiksi silmien kirkkaudesta pystyttiin päättelemään henkilön terveydentila. Sameat silmät olivat usein merkki sairaudesta kun taas kirkkaat silmät olivat terveyden merkki. Hildegard listasi kuoleman ja elämän merkkejä hyvin suoraviivaisesti. Hildegard esimerkiksi kuvasi normaalisti terveen ihmisen kuolevan, mikäli hän menetti järjensä sairastumisensa seurauksena. Syytä järjen menettämiselle ei tarjota, kuten ei myöskään keinoja estää sitä. Hildegardille tämä oli yksinkertaisesti merkki kuolemasta, kuten myös esimerkiksi liian punaiset kasvot olivat.¹⁰⁴

Kaikkia tauteja ei voitu tunnistaa vain ulkonäköä tarkkailemalla. Tärkeä keino oli tarkastella ihmisen virtsan väriä ja koostumusta. Huonojen humoraalien vaikutusta kehossa voidaan tarkastella jäähtyneestä virtsasta. Sen väristä voitiin päätellä, olivatko henkilön humoraalit kuivumassa. Ennen kuolemaa henkilön keho kuivui. Esimerkiksi violettiin taittava virsta viittasi melankolian määrään kehossa. Hildegard tarjosi myös ohjeita siihen, että virtsanäyte tuli ottaa henkilöltä aamulla heräämisen jälkeen. Tällöin henkilön humoraalit olivat oikealla tasolla hänen terveydentilansa mukaan.¹⁰⁵

Causae et curae oletti lukijaltaan paljon. Vaikka sen lopussa tarjottiin muutamia keinoja etsiä sairastumisen merkkejä ihmisestä, suurin osa taudeista tulisi lukijan kyetä diagnosoimaan ilman ohjeita. Esimerkiksi hulluus ja epilepsia tulisi kyetä tunnistamaan, sillä siihen tarjotaan vain hoitomuotoja, ei apua diagnosoimiseen. Hildegard myös oletti lukijan tietävän käytännön perusteita, kuten eri voiteiden ja hauteiden tekemistä. Suoneniskussa Hildegard jättää kertomatta esimerkiksi välineiden käytöstä ja siitä, kuinka tehty haava suljetaan. Virstan tutkimisessa jätetään kertomatta, miten näyte kerätään, vain sille sopivin

¹⁰⁴ *Causes and cures*, 176.

¹⁰⁵ *Causes and cures*, 180, 183.

ajankohta kerrottiin. Sweet tulkitseekin, että *Causae et curae* mahdollisesti täydentää aiempaa tietoa, joka ei välttämättä ole ollut kirjoitetussa muodossa.¹⁰⁶

2.2.2. Melankolian eri muodot

Melankolialla viitattiin usein yhteen humoraaleista ja siihen liitettiin negatiivisia vaikutuksia. Hildegard viittasi melankolialla myös ihmistyyppiin, joita hän kuvasi *Causae et curae*-teoksen toisessa kirjassa. Melankolia oli kuvauksien mukaan enemmän luonteenpiirre kuin sairaus, mutta koska melankolinen luonne aiheutti erinäisiä sairauksia, on sen avaaminen tärkeää. Esimerkiksi päänsärky, migreeni ja pyörrytys olivat seurausta melankoliasta, samoin kuin joissain tapauksissa jopa hulluus.¹⁰⁷ Melankolisen luonteen omaavat ihmiset kuvattiin surullisiksi ja aroiksi. Heitä kuvattiin kuin voimakkaaksi tuuleksi, joka vahingoitti kasveja ja eläimiä. Heissä erittyvä humoraali oli kädenlämpöistä, sitkeää ja venyvää. Melankolia saapui ihmisen kehoon Aadamin tehdessä syntiä.¹⁰⁸

Melankolisia miehiä Hildegard kuvasi erityisen negatiiviseen sävyyn. Ulkonäöllisesti melankolisen miehen tunnisti käärmemäisistä silmistä, synkän sävyisistä kasvoista sekä paksusta nahasta ja vahvoista luista. Melankolisen miehen aivot olivat rasvaiset. Naisten kanssa heillä oli erityisiä ongelmia, ja Hildegard kuvasikin melankolisen miehen estottomuutta eläimelliseksi ja käärmemäiseksi. Elementeistä tuli ja tuuli yhdistyivät melankoliaan. Melankolisten miesten luonteenpiirteitä olivat katkeruus, ahneus ja kykenemättömyys rakastaa mitään, erityisesti naisia. Melankoliset miehet olivat erityisen taipuvaisia mielenterveyden ongelmiin, erityisesti hulluuteen. Tätä voitiin ehkäistä ohjaamalla himot naisia kohtaan, vaikkakaan tämä himo ei ollut tervettä. Melankolinen mies oli taipuvainen vihaamaan naisia eivätkä he edes halunneet näitä. Hildegard kuvaili melankolisen miehen käytöksen johtuneen kiveksiin syöksyvistä intohimon tuulesta, joka oli voimakas kuin kokonaista taloa liikuttava tuuli. Tämä tuuli oli niin voimakas, että siirtyessään penikseen se sai sen käyttäytymään käärmemäisesti ja pahantahtoisesti. Hildegard jopa kuvaili melankolisen miehen tappavan naisen fyysisessä kanssakäymisessä, mikäli voisi.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Sweet 1999, 393.

¹⁰⁷ Radden 2002, 82.

¹⁰⁸ *Causes and cures*, 32.

¹⁰⁹ *Causes and cures*, 61.

Melankolisten miesten lapset olivat isiensä kaltaisesti taipuvaisia hulluuteen. Tämä johtui siitä, ettei heitä oltu siitetty rakkaudella. Heidän jälkeläisiään kuvailtiin vaikeasti rakastettaviksi ja heidän oli haastavaa olla muiden ihmisten seurassa johtuen heidän harhaluuloistaan. He olivat täynnä vihaa ja kateutta ja he omasivat kieroutuneita tapoja.¹¹⁰ Myöskään melankolisia naisia ei kuvattu positiivisessa valossa. Ulkonäöllisesti melankolisen naisen tunnisti sinimustaan taittavasta ihonsävyestä, heikosta lihasta ja laajoista suonista. Naiset olivat luonteeltaan ailahtelevia, uupuneita ja kärsiviä. He kärsivät runsaista kuukautisista ja johtuen heikosta kohdusta eivät he kyenneet saamaan lapsia. Koska melankolinen nainen ei rakastanut miehiä, oli hänen parempi olla ilman aviomiestä. Ainoastaan voimakkaan sangviinisen miehen kanssa melankolinen nainen kykeni harvoin saamaan yhden lapsen. Kuukautisten loppuminen esimerkiksi juuri raskauden takia saattoi aiheuttaa melankoliselle naiselle useiden fyysisten sairauksien lisäksi myös mielenterveydellisiä ongelmia. Nämä ongelmat aiheuttivat nopean kuoleman, ellei nainen saanut apua lääketieteen tai Jumalan avulla.¹¹¹

Melankoliaa käsiteltiin paljon myös erikseen humoraalina. Se oli mustaa ja kitkerää ja toi ihmiseen surullisuutta. Melankolia saattoi aiheuttaa sydämen ja pään raihnaisuutta sekä täysin lohdutonta surua. Hildegard oli Aadamin syntiä käsitelleissä kohdissa maininnut synnin aiheuttaneen melankolian ja sapsen muodostumisen kehossa. Kuvatessaan melankoliaa humoraalina Hildegard käsitteli tarkemmin sitä mekanismia, miten melankolia päätyi Aadamin kehoon. Melankolia päätyi ihmisen kehoon Saatanan aloitteesta. Jumala kielsi ihmistä syömästä kiellettyä omenaa, mutta Aadam toimi tätä ohjetta vastaan. Melankolia kasvoi Aadamin kehossa juuri omenan kautta ja aiheutti kaikki tulevat sairaudet.¹¹²

Melankolia ja sappi kuvattiin olevan humoraalit, jotka aiheuttivat negatiivisia vaikutuksia kehoon useammin kuin muut humoraalit. Molemmat aiheuttivat raivoa henkilössä. Jos kehossa sappi oli voimakkaamassa tilassa oli henkilön mahdollista taltuttaa raivoaan. Mikäli melankolia oli voimakkaampi kuin sappi, oli henkilöllä suurempi taipumus muuttua vihaiseksi ja raivokkaaksi. Melankolian aiheuttaman raivon tunnisti siitä, että suuttuessaan henkilön kasvot

¹¹⁰ *Causes and cures*, 62.

¹¹¹ *Causes and cures*, 73.

¹¹² *Causes and cures*, 32.

muuttuivat kalpeiksi. Tämä johtui siitä että liika melankolia estää veren kiertämisen henkilön kehossa. Sairastuneen keho muuttuu kylmäksi ja hänen voimansa heikkenevät. Hildegardin mukaan henkilön oli vaikea päästä eroon tästä vihasta, sillä melankolian seurauksena hänessä kasvaa kostonhalu jonka seurauksena henkilön on vaikea hillitä itseään.¹¹³

Melankolian määrään kehossa vaikutti läheisesti se, mitä ihminen söi tai mitä kasveja hän käytti muuten. Hildegard kuvaili *Physicassa* mitkä aineet nostivat melankolian määrää kehossa. Humalan kukat aiheuttivat melankolian nousua ja siten surullisuutta henkilössä. Myös aaprottimaruna pahentaa melankoliaa, aiheuttaen henkilössä raivoa.¹¹⁴ Muita melankoliaa nostattavia kasveja oli esimerkiksi luumupuu, jonka hedelmät olivat Hildegardin mukaan vaarallisia sekä sairaille että terveille yksilöille. Myös pajua ja hunajaa tuli välttää.¹¹⁵

Hildegardilla näkyvä ajatus melankoliasta sekä humoraalina, ihmistyyppinä ja erillisenä sairautena oli keskiajalla yleinen ajatus. Melankolian oireet olivat perinteisesti moninaisia kuten Hildegardin teksteissä näkyi. Fyysisiä oireita saattoi eri lähteissä olla esimerkiksi suolistokivut, kehon heikkous ja itkuisuus. Melankolisen ihmisen käytös saattoi vaihdella sekasortoisesta naurusta itkuun. Myös ruokailu saattoi olla hankalaa. Melankolia saattoi myös näyttäytyä fyysisinä piirteinä henkilössä esimerkiksi kellertävässä ihonvärissä ja kuivissa silmissä. Pahimmissa tapauksissa melankolia saattoi aiheuttaa henkilölle jopa järjen menettämistä ja hallusinaatioita. Myös aistit kuten näkö ja kuulo saattoivat melankolian johdosta heiketä.¹¹⁶

Melankoliaan yhdistettiin myös taipumus itsemurhaan. Dominikaanipappi Vincent Beauvais’lainen (1190–1264) käsitteli tietosanakirjassaan melankoliaa. Hänen mukaansa melankoliasta kärsivä henkilö joko pelkäsi kuolemaa tai halusi sitä päätyen tappamaan itsensä. Myös Hildegardilla itsemurhaan päätyminen liittyi humoraaleihin, mutta hän ei syyttänyt suoranaisesti melankoliaa. Hildegardilla kaikkien humoraalien epätasapaino saattoi aiheuttaa ihmisen halun tappaa itsensä mikäli Jumala tai toinen henkilö ei estänyt tätä.¹¹⁷

¹¹³ *Causes and cures*, 119.

¹¹⁴ *Physica*, 36, 55.

¹¹⁵ *Physica*, 112, 127, 200.

¹¹⁶ Trembinski 2011, 87.

¹¹⁷ *Causes and cures*, 46; Trembinski 2011, 87.

2.2.3. Hulluus ja mielenvikaisuus

Yksi mieleen liittyvistä sairauksista oli hulluus. Kuten muissakin sairauksissa, hulluuden aiheuttivat usein tietyt humoraalit ja niiden epätasapaino. Muitakin vaihtoehtoja sairastumiselle löytyi kuitenkin myös esimerkiksi ihmistyyppin mukaan. Merkille pantavaa oli se, että tässä humoraaleja kuvatessaan Hildegard käytti aiemmin kuvailtua omaperäistä tapaansa kuvata humoraaleja näiden ominaisuuksien kautta. Hulluus syntyi, kun *humidum* ja *tepidum*, eli ns. alisteiset humoraalit ylittivät sopivan suhteen suhteessa ylivoimaisiin humoraaleihin.¹¹⁸

Hildegard käsitteli hulluuden syntyä eri tavoin. Toisaalta hulluus näyttäytyi vain mielen ongelmana, joka voitiin parantaa usein lääkekasvien avulla.¹¹⁹ Hulluus saattoi myös olla seurausta Saatanan vaikutuksesta. Tällöin hulluus oli saapunut ihmisen kehoon esimerkiksi taikuuden avulla.¹²⁰

Hulluus näkyi henkilössä esimerkiksi siten, että tämä oli joko raivon vallassa tai tämän keho oli täysin tuhoutunut. Oli myös mahdollista, että henkilön vointi heikkeni hyvin nopeasti joka aiheutti henkilön kuoleman. Eri vaihtoehdot riippuivat siitä, missä suhteessa humoraalit olivat toisiinsa. Mikäli kaikki humoraalit ylittivät niille sopivan määrän, henkilö kuoli silmänräpäyksessä. Hildegard ei kertonut minkä humoraalien nousu aiheutti minkä tyyppistä hulluutta.¹²¹ Tämä oli erikoista Hildegardille, sillä usein hän selosti humoraalien suhteet hyvin yksityiskohtaisesti kertoessaan sairauden syistä. Hän kuitenkin puhuu neljästä humoraalista, joten on selvää, että kyseessä ovat perinteiset neljä humoraalia. Tekstissä jää epäselväksi, miksi humoraaleja ei nimetä.

Hildegard kuvasi, että yhden humoraalin noustessa henkilö muuttui heikoksi ja sairaaksi. Kun humoraaleista kaksi nousi yli sille sopivan määrän, oli kyseessä vakava tila, mutta henkilö ei kuitenkaan menehtynyt. Kuolleisuus nousi vasta, kun humoraaleista joko kolme tai kaikki neljä olivat nousseet liian suureen määrään. Tässä tilanteessa hulluus muuttui niin voimakkaaksi, ettei henkilö kyennyt sitä vastustamaan. Hildegard avasi teologiaansa tässä yhteydessä ja kuvasi voimakkaan hulluuden olevan samanlaista, kuin mitä tulisi tapahtumaan tuomionpäivänä kaikkien elementtien törmätessä toisiinsa.¹²²

¹¹⁸ *Causes and cures*, 44.

¹¹⁹ *Physica*, 12, 60, 62, 66, 121.

¹²⁰ *Physica*, 140, 152.

¹²¹ *Causes and cures*, 50.

¹²² *Causes and cures*, 50.

Hulluus saattoi johtua myös muista syistä. Hildegardin mukaan mikäli henkilö kärsisi samaa aikaa sekä päänsärystä, migreenistä että huimauksesta oli seurauksena se, että tämä tulisi hulluksi. Hildegard kuvasi, että tämän kaltainen hulluus oli helposti sekoitettavissa riivaukseen, sillä molempien oireet olivat samankaltaiset. Hulluus kyllä houkutteli demoneita luokseen, tämä ei kuitenkaan suoraan tarkoittanut että henkilö olisi riivattu. Mikäli henkilö olisi riivattu, sen oireena olisi se, että demoni puhuisi henkilön kautta. Hulluudessa tätä oiretta ei ollut. Demonin riivauksessa parannuksena oli vain Jumalan tahto.¹²³ Myös aivojen kylmettyminen aiheutti hulluutta, Hildegard ei kuitenkaan kertonut mistä tämä johtui.¹²⁴

Hulluus saattoi olla myös synnynnäistä. Melankolisten miesten lapset olivat usein taipuvaisia sairastumaan hulluuteen, jota Hildegard kuvasi saatanalliseksi. Hildegard yhdisti näihin lapsiin myös paljon muita negatiivisia piirteitä eikä maininnut mitään heidän parantamisestaan. Muiden ihmistyyppien lapsiin ei kohdistettu yhtä negatiivisia piirteitä, esimerkiksi sangviinisten miesten lapsia kuvattiin iloisiksi, hyödyllisiksi ja heidän kuvattiin olevan vailla kateutta.¹²⁵ Vaikka Hildegard kuvasi melankolisten lasten olevan taipuvaisia hulluuteen, ei muista yhteyksistä voida tulkita, että tämä olisi tarkoittanut etteivätkö muut ihmistyyppit olisi silti voineet sairastua hulluuteen.

2.2.4. Epilepsia

Epilepsia ja ”kuuhulluus” samaistettiin *Physicassa* yhteen siten, että molempien nähtiin ajoittain olevan synnynnäisiä ominaisuuksia ja parannuskeinot olivat osittain samat. Molemmat taudit syntyivät huonojen humoraalien liiallisuudesta.¹²⁶ Epilepsian hoito tuli useimmiten ajoittaa epileptisen kohtauksen ajalle. Myös pidempiaikaiseen hoitoon annettiin keinoja.¹²⁷

Hildegard kuvaili *Causae et curaessa* epilepsiaa kahdella tavalla. Ensimmäisessä hän yhdisti epilepsian vihaan ja dementiaan. Hildegardin mukaan osa ihmisistä ovat luonnostaan taipuvaisia vihaan. Hän kuvaili vihan olevan niin voimakasta, että se aiheutti pahojen humoraalien siirtymisen ihmisen aivoihin. Tämä

¹²³ *Causes and cures*, 75.

¹²⁴ *Causes and cures*, 134.

¹²⁵ *Causes and cures*, 61, 62.

¹²⁶ *Physica*, 151.

¹²⁷ *Physica*, 67, 76.

puolestaan aiheutti sen, että ihminen tuli hulluksi. Epileptinen kohtausta oli seurausta tästä ja Hildegardin mukaan sen aiheutti Paholaisen vaikutus.

Viha houkutti pahaa puoleensa, joten vihaan taipuvalle ihmiselle olivat myös alttiimpia paholaisen vaikutukselle. Kun paholainen pääsi vaikuttamaan ihmiseen, tämän keho petti ja hän kaatui maahan. Muita oireita oli se, että kohtauksen saaneen henkilön liikkeet ja ulkomuoto vaikuttivat vihaisilta. Kohtauksen saanut saattoi myös äännellä epäluonnollisesti. Hildegardin mukaan tämä sairaus oli kuitenkin harvinainen, mutta haastavasti hoidettava.¹²⁸

Toisen epilepsian kuvailun yhteydessä henkilö kuvattiin kärsimättömäksi, epäluotettavaksi ja typeräksi. Heidän sieluaan kuvailtiin väsyneeksi ja tästä johtuen henkilön keho usein vajosi maahan kuin kuolleen. Erotuksena aiemman kuvailun aggressiivisiin kohtauksiin, tässä epilepsian tyyppissä henkilö kaatui kevyesti ja rauhallisin ilmein. Myös tällöin henkilö saattoi äännellä oudosti ja kohtauksiin liittyi vaahdon muodostuminen suuhun. Hildegardin mukaan tämänkaltaisesta epilepsiasta kärsivä oli helppo parantaa.¹²⁹

Physicassa hoitomuodot ohjataan pääasiassa jälkimmäiseen. Samassa teoksessa Hildegard myös kerran viittaa epilepsian mahdolliseen tarrtuvuuteen puhuessaan siitä kulkutautina.¹³⁰ Tämä ajatus oli keskiajalla esiintynyt myös muissa yhteyksissä.¹³¹

Epilepsia oli antiikin ajoista eteenpäin tulkittu useimmiten olleen demonista tai riivauksesta johtuvaa. Ajatus oli syntynyt jo ennen kristinuskoa ja kristinuskon vahvistuttua Jumalan rooli epileptisten kohtausten hoidossa oli korostunut.¹³² Hildegard omalta osaltaan seurasi tätä perinnettä kohdissa, joissa epilepsian hoitoon käytettiin kiviä. Toisaalta Hildegard myös tarjosi hoitomuotoja vain lääketieteen parista ja seurasi tällöin ajattelussaan enemmän Hippokrateeta, joka oli aikansa vakiintuneen käsityksen vastaisesti nähnyt epilepsian enemmän periytyvänä sairautena, jossa kehon lima oli syyllinen sairauden syntyyn. Myös Galenos oli nähnyt Hildegardin tavoin kehon humoraalien olevan epilepsian synnyn takana.¹³³

¹²⁸ *Causes and cures*, 126.

¹²⁹ *Causes and cures*, 127.

¹³⁰ *Physica*, 151.

¹³¹ Brigo et al. 2018.

¹³² Reynolds 2012, 1.

¹³³ Stirling 2010, 3, 8.

Lähempänä Hildegardin elinaikaa Constantinus Africanus (n. 1020–1087) käsitteli epilepsiaa. Hän erotteli epilepsian sekä demoneista aiheutuneen riivauksen toisistaan, vaikkakin huomautti niiden oireiden olevan samankaltaisia. Taudit voitiin erottaa manauksen avulla, mikäli manaus toimi oli kyseessä riivattu, mikäli ei, oli kyseessä epilepsia. Keskiajan tunnettu lääkäri Arnau de Villanova (1240–1361) yhdisti epilepsian kuunkiertoon ja tähdistöön.¹³⁴ Myös Hildegardilla kuunkierrolla oli epilepsian hoidossa merkitystä, ei kuitenkaan kaikissa hoitomuodoissa.¹³⁵

2.2.5. Mielen muut sairaudet ja ongelmat

Hildegard käsitteli myös surua ja vihaa. Surun syntyä Hildegard kuvaili runollisesti. Kun ihmisen sielu tunsu jonkin haitallisen lähestyvän kehoa ja sielua, sairastui ihmisen sydän, maksa ja verisuonet. Sydän kietoutui kuin usvaan, joka lopulta sai hänet surulliseksi. Kun ihminen näki tai kuuli jotain, joka oli aiheuttanut tämän surun usvan, aiheutti tämä lämpimän huurun ihmisen humoraaleihin sekä sappirakkoon. Tämä nosti sappea, joka puolestaan vaikutti vihan syntymiseen ja keston. Hildegard mainitsi, että ihminen pystyi vaikuttamaan sappeen siten, että hän kuin piti vihastaan kiinni.¹³⁶ Tässä näkyi siis ajatus siitä, että ihminen itse valinnallaan voisi vaikuttaa siihen, miten mieli toimi.

Kuitenkaan tapoja siihen, miten vihasta päästiin eroon tai sitä säilytettiin, ei annettu. Mikäli tämä surun ja vihan tuoma “usva” pääsi ihmisen aivoihin, tämä sairastui mieleltään. Tämän jälkeen sairastuminen jatkui vatsaan ja teki henkilöstä houreilevan. Viha ja suru aiheuttivat siis mieleen liittyvien ongelmien lisäksi myös muita kehon sairauksia. Hildegard nosti humoraaleista melankolian ja sapen syiksi vihalle ja surulle. Mikäli nämä humoraalit olisivat aina sopivassa suhteessa, ihminen pysyisi terveenä.¹³⁷

Viha ja raivo näyttäytyivät ihmisissä eri tavoin. Hildegard kuvasi kahta tapaa, miten vihaiisuus vaikuttaa ihmisen kasvoihin. Vihasta punaiseksi muuttuvat kasvot viestivät sapen noususta kun puolestaan vihasta kalpeaksi muuttuvan henkilön melankolia oli voimakkaampi. Jälkimmäinen ihmistyyppi kärsi vihasta enemmän kuin punaiseksi muuttuva. Sapesta johtuva vihaiisuus ei kuivattanut henkilön kehoa yhtä voimakkaasti kuin melankoliasta johtuva. Viha voi näkyä kehossa

¹³⁴ Diamantis et al. 2010.

¹³⁵ *Physica*, 151.

¹³⁶ *Causes and cures*, 118.

¹³⁷ *Causes and cures*, 118.

aaltoilevana, jolloin henkilö raivostuu nopeasti, mutta myös rauhoittuu helposti. Hildegardin mukaan sapesta johtuva viha saattoi myös poistua kehosta.¹³⁸

Hildegard kuvasi tarkkaan miten surullisuudesta tai vihasta syntyneet kyyneleet muodostuivat. Viha sai henkilön riutuneeksi ja heidän kehonsa kuivumaan. Kuitenkaan tämä ei vaikuttanut heidän sieluunsa, vaan se säilyi ymmärtäväisenä. Kyyneleet olivat seurausta kehon kokemasta suuttumuksesta, johon henkilö ei ymmärtänyt pystyvänsä vaikuttaa. Henkilön humoraaleista nousi höyry surullisuuden seurauksena. Tämä höyry ympäröi henkilön sydämen. Höyry kuljetti verestä erittyneitä imunesteitä aivojen verisuoniin, jotka johdattivat sen silmiin. Hildegardin mukaan kyyneliä syntyy kuulua myös läheisesti itkuisuuteen liittyvät huokaisut. Ne mahdollistavat imunesteen erottumisen verestä.¹³⁹ Hildegard harvoin tarjosi näin yksityiskohtaista kuvausta jonkin oireen synnystä. Useimmissa tapauksissa hän kuvasi jonkin humoraalin nousevat ja aiheuttavan taudin. Kyyneliä synnyn kuvaus oli poikkeuksellinen.

Kyyneliä käsittelyn yhteydessä Hildegard kuvasi, että juuri surullisuudesta syntyneet kyyneleet olivat haitallisia. Ne syntyvät henkilön verestä, joten itku kuivattaa kehoa. Se myös heikentää henkilön voimia ja ovat haitallisia, kuten huono ruoka oli haitallista. Onnenkyyneleet puolestaan olivat keholle paljon hellempää. Ne syntyivät ihmisen ymmärryksestä siitä, että hänen sielunsa oli taivaallinen ja kehonsa vain hetkellisesti maan päällä. Kun henkilö ymmärsi sielun ja ruumiin yhteyden, nousi onnenkyyneleet hänen silmiinsä samojen verisuonten kautta kuin aiemmin kuvaillut surunkyyneleet. Henkilön kehoon ei kuitenkaan muodostunut samanlaista höyryä kuin surun seurauksena, vaan kyyneleet putosivat henkilön silmistä hellästi kuin suihkulähteestä. Kaikki surunkyynelten aiheuttamat oireet kehon kuivumisesta silmien sumeuteen puuttuivat onnenkyynelistä.¹⁴⁰

Hildegard kertoi vihan käsittelyn yhteydessä mielen vaikutuksesta sapa määrään kehossa. Hänelle henkilön mielentila aiheutti fyysisiä oireita. Erityisesti negatiiviset mielentilat sairastuttivat henkilön mieltä sekä kehoa. Hildegardin mukaan jotkut ihmiset olivat mieleltään ja sydämeltään katkeria. Heillä tämä aiheutti veren oksentamista. Myös surullinen ja kaipaava henkilö saattoi kärsiä veren oksentamisesta, mutta hänen mielialansa parantuessa tämä lakkasi.¹⁴¹

¹³⁸ *Causes and cures*, 119.

¹³⁹ *Causes and cures*, 120.

¹⁴⁰ *Causes and cures*, 120.

¹⁴¹ *Causes and cures*, 124.

Hildegard kuvaili vihan ja surun voineen saapua kehoon sen ulkopuolelta. *Causae et curaen* toisessa kirjassa hän näytti kuitenkin myös puhuvan mahdollisuudesta jossa tietyt negatiiviset luonteenpiirteet ja tunteet olisivat synnynnäisiä. Hildegard kuvaili raivon vallassa olevia henkilöitä, jotka oirehtivat esimerkiksi syömällä ahneesti ja olivat keholtaan sairaita, ei kuitenkaan niin sairaita, että he eivät pystyisi liikkumaan normaalisti. Raivokkuus johtuu näillä henkilöillä tilasta, jossa lämmin humoraali ylitti kostean humoraalin. Kuiva humoraali ja vaahtoisa humoraali olivat kaikkein vähäisimpinä raivokkaan ihmisen kehossa. Hildegard kuvaili henkilön luonteen välttelevän rauhaa ja rakkautta. Raivokkaat henkilön usein saattoivat elää suhteellisen pitkään, mutta eivät kuitenkaan hyvin vanhaksi asti.¹⁴²

Causae et curaessa käsittelyssä olivat myös epävakaat ihmiset. Tämäkin piirre johtui humoraalien suhteesta. Täysin päinvastoin kuin raivokkaassa luonteessa, epävakaa johtui kuivan ja vaahtoisan humoraalin liiallisuudesta. Epävakaan henkilön käytös oli usein järjestäytymätöntä ja hän saattoi aiheuttaa itselleen vahinkoa mikäli häntä ei rajoitettu. Epävakaa henkilö eli vanhaksi mikäli Jumala ja muut ihmiset suojelivat häntä.¹⁴³

Jälleen negatiivisena luonteenä kuvattiin pakkomielteistä luonnetta. Tällä henkilöllä humoraalien suhde oli epäsopiva ja henkilön sielusta kuvattiin kadonneen tieto. Henkilön havaintokyky ja järki kuvattiin kadonneen. Pakkomielteinen henkilö kuvattiin myös harhaoppiseksi. Tähän ongelmaan pystyi auttaa vain Jumala, ilman häntä pakkomielteinen henkilö ei elänyt pitkään.¹⁴⁴

Dementia kuvattiin mielen sekä kehon sairastuttavaksi taudiksi. Sen synty johtui humoraalien väärästä suhteesta, mikäli *siccum* eli Hildegardin kuivaksi kuvaama humoraali ylitti *tepidumin*, lämpimän humoraalin, oli henkilöllä riski sairastua. *Tepidumin* tuli puolestaan ylittää *humidumin* ja *spuman*, eli kostean ja vaahtoavan humoraalin määrä. Dementian oireina oli pelottava käytös sekä henkilön itsensä, että muiden näkökulmasta. Hänen käytöksensä kuvattiin äkkipikaiseksi, mutta eliniän odote saattoi silti olla pitkä ja henkilö saattoi elää suhteellisen tervettä elämää.¹⁴⁵ Hildegard yhdisti dementian vihaan ja epilepsiaan.¹⁴⁶

¹⁴² *Causes and cures*, 47.

¹⁴³ *Causes and cures*, 47.

¹⁴⁴ *Causes and cures*, 47.

¹⁴⁵ *Causes and cures*, 119.

¹⁴⁶ *Causes and cures*, 126.

Hildegardille kuun vaihteet olivat merkittävässä roolissa ihmisen luonteen kanssa. Hän kävi läpi *Causae et curae*-teoksessa sitä, miten ihmiseen vaikutti se, minä päivänä hedelmöitys oli tapahtunut suhteessa uusikuuhun. Nainen, joka oli saanut alkunsa uusikuusta seitsemännentoista päivän kohdalla, oli taipuvainen sairastumaan dementiaan. Hän ei todennäköisesti elänyt kovin vanhaksi, kuten ei samana päivänä alkunsa saanut mieskään, mutta he eivät myöskään kuolleet kovin nuorina.¹⁴⁷ Myös mies oli taipuvainen sairastumaan dementiaan, mikäli hän oli saanut alkunsa 28. päivänä uusikuun jälkeen.¹⁴⁸ Käsitys kuun vaikutuksesta henkilöön oli keskiajalla tuttu. Hildegardin omaperäisin ajatus tähän liittyen oli se, että hänellä merkittävintä oli se minä päivänä hedelmöitys oli tapahtunut, ei se, milloin lapsi oli syntynyt. Hildegard siis mahdollisesti oletti naisten pystyvän vaikuttamaan hedelmöittymisen ajankohtaan.¹⁴⁹

Delirium eli sekavuustila saattoi naisilla johtua flegmaattisesta ihmistyyppistä.¹⁵⁰ Se saattoi kuitenkin olla myös seurausta humoraalien väärästä suhteesta. Mikäli lämmin *tepidum* ja erikoinen vaahtoisa humoraali *spuma* ylittivät niille sopivat arvot ne muuttuivat kuin myrkyksi. Tämä aiheutti kaikkien humoraalien törmäyksen toisiinsa ja sairastutti henkilön. Sekavuus näkyi raivokkuutena ja itsensä riuhtomisena, johon apuna oli henkilön sitominen paikalleen. Henkilön mieli saattoi hyvin nopeasti muuttua ja hän saattoi puhua hulluja ja pahoja asioita. Sekava henkilö kuvattiin myös raivokkaaksi, taipuvaiseksi vihaan ja levottomaksi. Tila meni ohi vasta humoraalien tasapainoituttua. Sekavuustilaan sairastunut ei usein elänyt pitkään.¹⁵¹

Eräs mahdollinen humoraaleista johtuva tila henkilöllä oli horrostila. Hildegardin mukaan se syntyi, kun kehon pahat humoraalit muodostivat kehossa höyryjä jotka vaikuttivat henkilön aivoihin. Horroksessa henkilö muuttui tyhmäksi, unohtelevaiseksi sekä hänen aistinsa muuttuivat pätemättömiksi.¹⁵² Hildegard kuvasi tilan tulevan tietyille ihmisille, mutta ei kertonut mitkä asiat altistivat sille. Hän ei myöskään antanut paranemiskeinoja mahdolliselle horrokselle.

¹⁴⁷ *Causes and cures*, 190.

¹⁴⁸ *Causes and cures*, 193.

¹⁴⁹ Sweet 1999, 393.

¹⁵⁰ *Causes and cures*, 72.

¹⁵¹ *Causes and cures*, 43, 48.

¹⁵² *Causes and cures*, 118.

2.3. Sukupuolen vaikutus mieleen liittyviin sairauksiin

Hildegard Bingeniläisen teksteissä naisten ja miesten välillä näyttäytyi eroja. Erojen pohjimmainen syy pohjautui luomiseen. Koska Aadam oli luotu maasta, oli hän voimakkaampi kuin Eeva, joka oli luotu Aadamin kylkiluusta ja tämän takia oli pehmeämpi ja keveän mielen omaava.¹⁵³ Nainen pysyi muuttumattomana, sillä hänet luotiin lihasta. Tästä syystä naisen iho oli hellä ja kädet taidokkaita. Miehen voima liittyi juuri maan voimaan, joka pysyi miehessä tämän muututtua maasta lihaksi.¹⁵⁴

Hildegard antoi myös perustelun sille, miksi Eeva teki syntiä ensin. Mikäli Aadam olisi langennut ensin, olisi synnin taakka ollut niin suuri, ettei ihmistä olisi pystynyt pelastamaan. Tämä johtui Hildegardin mukaan miehen voimakkaammasta luonteesta. Paratiisissa Aadamin liha ja iho olivat kovempia ja voimakkaampia kuin nykyään ja syntiinlankeemuksen seurauksena jälkeläiset olivat yhä heikompia.¹⁵⁵ Aadamin toimiessa Jumalan tahtoa vastaan hänen kehonsa sekä mielensä muuttuivat pysyvästi. Ihmisen veri muuttui täydellisestä kitkeräksi ja hän menetti Paratiisissa vallinneen kehon muuttumattoman tilan.¹⁵⁶ Kuten aiemmin huomattiin, Aadamin syntiinlankeemuksella oli kuitenkin suuremmat vaikutukset ihmiseen kuin Eevan lankeemuksella. Nimenomaan Aadamin synty oli se, joka toi synnin ihmiseen.¹⁵⁷

Erityisen paljon eroja naisten ja miesten välillä näkyi ihmistyyppien kuvauksissa. Ihmistyyppejä oli neljä; melankolinen, sangviininen, koleerinen sekä flegmaattinen. Aiemmin kuvailtuun melankoliseen ihmistyyppiin liitettiin eniten negatiivisia luonteenpiirteitä. Melankoliseen ihmistyyppiin yhdistettiin suoraan taipumus hulluuteen, erityisesti tilanteissa joissa kyseessä oli melankolisen miehen lapsi. Erityisesti melankolinen mies kuvattiin negatiivisessa valossa varsinkin liittyen hänen suhtautumisessaan naisia kohtaan. Melankolinen nainen oli ainoa naistyyppi, jonka oli parempi pidättäytyä avioliitosta.

Koleeriset miehet kuvailtiin ulkonäöllisesti olevan kasvoiltaan punakoita, voimakkaita ja rintavia. Koleerinen mies ei usein ollut lihava, sillä heidän verisuonensa sekä raajansa ovat voimakkaita ja täten eivät mahdollista rasvan

¹⁵³ *Causes and cures*, 38.

¹⁵⁴ *Causes and cures*, 50.

¹⁵⁵ *Causes and cures*, 39.

¹⁵⁶ *Causes and cures*, 28.

¹⁵⁷ Stoudt 2013, 262.

kertymistä lihaksien ympärille. Koleeriset miehet kuvattiin myös viriileiksi.¹⁵⁸

Koleeristen naisten iho puolestaan oli kalpea, heidän verisuonensa olivat keskikokoisia ja verensä oli paksua. Muita ulkonäöllisiä seikkoja oli suuret luut sekä ohuet lihakset. Heidän luonteensa kuvattiin kilteiksi ja viisaiksi. Miesten suhde koleerisiin naisiin oli kunnioituksen ja pelon sekainen. Koleerinen nainen oli hyvin hedelmällinen hyvin asettuneen kohdun sekä runsaiden kuukautisten vuoksi. Hänet kuvattiin uskollisesti vaimoksi, jonka oli vaikea olla ilman aviomiestä. Yksinelävä koleerinen nainen koki kipuja kehossaan, mutta aviomiehen kanssa hän pysyi terveenä.¹⁵⁹

Koleerisella naisella oli taipumus sairastua erityisesti kuukautiskierron muutosten johdosta. Mikäli kuukautiset loppuivat ennen niiden normaalia loppumisaikaa, saattoi nainen halvaantua ja muuttua heikoksi. Nainen saattoi kokea kipuja maksassaan ja sairastua rintasyöpään.¹⁶⁰ Koleerisilla naisilla eikä miehillä kuvailtu olevan ihmistyyppinsä puolesta taipumusta sairastua mieleen liittyviin sairauksiin. Koleerinen mies oli selkeästi parempi vointinen kuin koleerinen nainen, jolla ihmistyyppi saattoi aiheuttaa jopa syöpää.

Flegmaattisen miehen tunnisti suurista ja synkistä silmistä, kuolleen värisestä ihosta ja naisellisen pehmeästä lihasta. Miehellä flegmaattisuus liittyi erityisesti seksuaalisuuteen ja lisääntymiskykyyn. Miehen kiveksissä ei ollut paljon tulta, joka olisi ollut tärkeä ominaisuus lisääntymisen kannalta. Tästä johtuen mies ei kyennyt saamaan erektiota eikä siis pystynyt saamaan lapsia. Flegmaattinen mies ei tästä johtuen näyttänyt kovin miehiseltä, eikä esimerkiksi pystynyt kasvattamaan partaa. Ihmistyyppit erotettiin toisistaan esimerkiksi verisuonten avulla, jotka flegmaattisella miehellä olivat heikot ja vaaleat.¹⁶¹

Flegmaattisen miehen luonne kuvattiin uskolliseksi. He tulivat hyvin toimeen sekä naisten että miesten kanssa ja olivat helposti rakastettavia. Flegmaattinen mies ei myöskään kantanut suurta vihaa sisällään eivätkä he olleet kateellisia. He usein rakastivat heikkoja naisia johtuen omasta luonnollisesta heikkoudestaan. Kehon heikkoudesta johtuen flegmaattinen mies kuvailtiin olevan mieleltään hidas.¹⁶² Kuitenkaan tätä ei yhdistetty mielenterveyden ongelmiin,

¹⁵⁸ *Causes and cures*, 59.

¹⁵⁹ *Causes and cures*, 73.

¹⁶⁰ *Causes and cures*, 73.

¹⁶¹ *Causes and cures*, 63.

¹⁶² *Causes and cures*, 63.

vaan flegmaattisen miehen erityispiirteenä olevat ongelmat olivat lähinnä lisääntymiseen liittyviä.

Flegmaattinen nainen kuvattiin flegmaattista miestä positiivisemmassa valossa. Naisen tunnisti ulkonäöllisesti tummahkoon taittavasta ihonsävystä ja vakavasta yleisilmeestä. Flegmaattisella naisella ei ollut suurempia ongelmia kuukautisten kanssa, sillä heidän paksut verisuonet mahdollistivat veren liikkumisen. Poiketen flegmaattisesta miehestä, oli naisen helppo tulla raskaaksi ja lisääntyä. He olivat myös rakastettavia kumppaneita. Flegmaattisen naisen ei kuitenkaan ollut välttämätöntä hankkia kumppania, eikä se aiheuttanut heille suurempia ongelmia. Käytös saattoi muuttua vakavammaksi ja luonne haastavammaksi. Suhteessa nainen oli viriili ja estoton, jonka Hildegard kuvaili olevan tyypillisesti miehinen piirre. Flegmaattisella naisella oli synnynnäinen taipumus sairastua deliriumiin eli sekavuustilaan. Tämä mielen sairaus syntyi liian aikaisin loppuneiden kuukautisten seurauksena. Tästä saattoi seurata myös fyysisiä ongelmia, kuten märkärakkuloiden muodostumista raajoihin.¹⁶³

Sangviininen mies kuvattiin positiivisessa valossa. Heidät tunnisti miellyttävästä ihonväristä eikä melankolia vaivannut heitä. He eivät usein vaipuneet surullisuuteen eivätkä katkeruuteen. He olivat hedelmällisiä ja rehellisiä kumppaneita naisille ja pystyivät suhtautumaan naisiin hyvin. Sangviinisen miehen luonne kuvattiin naiselliseksi, joten heidän oli hyvä myös olla miesten seurassa. Vaikka heidät kuvattiin hyviksi kumppaneiksi, ei sangviiniselle miehelle ollut välttämätöntä olla naisten kanssa. Sangviininen mies ei siis ollut kovin taipuvainen mielenterveyden ongelmiin, sillä heidän kehossaan melankolian vaikutus ei ollut kovin suuri. Melankolia oli humoraali, joka aiheutti usein taipumuksen sairastumiseen. Sangviinisen miehen lapset kuvattiin myös positiivisella tavalla. He olivat iloisia, hyödyllisiä ja pidättyväisiä. Lapset eivät myöskään olleet taipuvaisia kateuteen.¹⁶⁴

Sangviininen nainen oli tunnistettavissa vaaleista ja kirkkaista kasvoista. Hän oli rakastettava ja luonteeltaan pidättyväinen. Hänen kohtunsa oli asettunut raskauden kannalta ideaaliin asentoon. Sangviiniset naiset eivät kuitenkaan saaneet useaa lasta. Avioliitto oli sangviiniselle naiselle tärkeä, sillä hänen kuvattiin sairastuvan herkästi ilman aviomiestä sekä synnyttämistä. Liian aikaisin alkaneet vaihdevuodet saattoivat aiheuttaa naiselle melankoliaa ja kipuja. He

¹⁶³ *Causes and cures*, 73.

¹⁶⁴ *Causes and cures*, 60.

olivat myös alttiimpia sairastumaan spitaaliin, ulkonevaan kasvaimeen eli scrofulaan tai jopa saamaan loisia kehoonsa.¹⁶⁵

Hildegard nosti ihmistyyppien keskiöön erityisesti lisääntymisen ja suhteet vastakkaiseen sukupuoleen. Miehillä tärkein kuvailtu teema oli siemennesteen mahdollisuudet hedelmöittää nainen sekä mahdollisten lasten kuvailu. Naisilla puolestaan nostettiin esiin kohtu ja sen mahdollisuudet hedelmöittyä sekä liian aikaisten alkaneiden vaihdevuosien haitalliset seuraukset. Ihmistyyppeihin liitettiin myös eri luonteenpiirteitä, joista osa oli negatiivisia. Taipumus mielen sairauksiin näkyi erityisesti melankolisilla ihmisillä. Yleisemmin ihmistyyppin aiheuttama taipumus sairastua näkyi naisilla. Sangviininen nainen oli altis melankoliaan ja flegmaattinen nainen sekavuuteen eli deliriumiin.

3. Mieleen liittyvien sairauksien parantaminen Hildegardin teoksissa

3.1. Melankolian parantaminen

Physica-teoksessa Hildegard käsitteli eri kasveja, kiviä, eläimiä ja muita teemoja yksi kerrallaan. Teoksessa annettiin aineille eri käyttötarkoituksia joko siten, että ne ylläpitivät henkilön terveyttä tai olivat apuna eri ongelmien parantamiseen. Hildegard kuvasi teksteissään Jumalan vaikutusta ihmisen paranemiseen. Erityisesti Jumalan armolla oli merkittävä rooli siinä, miten humoraalit ihmisessä liikkuvat. Armo teki ihmisen vahvaksi ja mahdollisti humoraalien ja ihmisen terveyden muutokset. Ihminen voi olla surullinen, pelokas, terve, iloinen tai vahva. Jumalan armo paransi ihmisen sairauden ja muutti heidän arkuutensa vankkuudeksi ja surunsa iloksi.¹⁶⁶

Causae et curae-teoksen kolmas kirja keskittyi pääasiassa parantamiseen. Sen alussa oli lyhyt teksti, jossa mainitaan tulevien parannuskeinojen olevan lähtöisin Jumalalta. Hoitokeinot joko auttoivat tai potilas tulisi kuolemaan, ja tämä oli Jumalan tahdosta kiinni.¹⁶⁷ Hildegard toi esille teksteissään synnin vaikutuksen terveyteen, kuten myös ihmisen päätöksen toimia Jumalan tahtoa vastaan. Fyysisten ongelmien yhteyttä henkiseen elämään Hildegard käsitteli myös näkyteoksissaan.¹⁶⁸ Hildegardille tyyppillistä oli yhdistää loitsuja ja lääketieteellisiä

¹⁶⁵ *Causes and cures*, 72.

¹⁶⁶ *Causes and cures*, 43.

¹⁶⁷ *Causes and cures*, 134.

¹⁶⁸ Stoudt 2013, 260.

keinoja. Tämä tyyli oli tyypillistä ajan uskonnollisille parantajille. Teksteissä löytyy usein viittauksia Raamattuun muissakin yhteyksissä kuin luomiskertomuksessa tai hoitoon liittyviä loitsuja kuvatessa.¹⁶⁹

Melankolian hoitoon Hildegard suositteli munkinhuppua, jonka juurta tuli keittää viinin kanssa. Melankolian oireiksi tässä yhteydessä kuvailtiin olevan surullisuus sekä raivokas luonne. Myös tuoksuruuta auttoi melankoliseen mieleen nautittuna ruokailun jälkeen.¹⁷⁰ Fenkoli vähensi melankolian vaikutusta kehossa. Fenkolia tuli hieroa nesteeseen yhdistettynä sairaan ohimoille, otsaan, vatsaan sekä rintaan. Fenkolia kuvailtiin tekstissä ruoaksi, joka teki sitä nauttineen henkilön iloiseksi, myös silloin kuin henkilö ei kärsinyt surullisuutta aiheuttavasta melankoliasta.¹⁷¹

Malvaa käytettiin melankolian aiheuttamien kuumeiden hoitoon. Kuume aiheutti henkilön aivoihin sairastumista, mutta tarkempaa kuvausta siitä, mitä oireita se aiheutti, ei tarjottu. Tämä hoitomuoto kesti kolme päivää ja malva tuli murskata salvian ja oliiviöljyn kanssa morttelissa. Seos tuli levittää henkilön otsalta aina takaraivoon asti ja sitoa kankaalla.¹⁷² Myös orvokilla oli melankoliaa parantava vaikutus. Tässä yhteydessä Hildegard kuvaili melankolian vaikuttavan mieleen siten, että se teki siitä tyytymättömän. Mielen ongelmat sairastuttivat myös henkilön keuhkoja ja hoito vaikuttikin mielen lisäksi myös siihen, että keuhkot paranivat. Orvokkia keitettiin viinissä ja siihen lisättiin lakritsia sekä muuta maustetta. Tämän nauttimisen jälkeen henkilö muuttui melankolisesta iloiseksi.¹⁷³

Hildegardilla melankolian nousu kehossa aiheutti esimerkiksi surullisuutta ja mielialan muutoksia. Kevätesikko auttoi tähän asetettuna suoraan iholle, lähelle sydäntä. Strutsin maksan nauttiminen vähensi melankolian vaikutusta kehossa. Henkilön oireita olivat voimattomuus ja mielen raskaus. Maksan syöminen poisti nämä oireet ja teki henkilön mielestä jälleen kevyen ja miellyttävän.¹⁷⁴ Ruokavaliolla oli suuri merkitys melankolian vaikutukseen kehossa. Hildegardin mukaan hyvät, makeat ruoat vähensivät melankoliaa kehossa kun taas huonosti valmistetut, paha ja kitkerät ruoat nostivat sitä.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Stoudt 2013, 268.

¹⁷⁰ *Physica*, 31, 38.

¹⁷¹ *Physica*, 40.

¹⁷² *Physica*, 51.

¹⁷³ *Physica*, 54.

¹⁷⁴ *Physica*, 91, 178.

¹⁷⁵ *Causes and cures*, 119.

Läheisesti melankoliaan liittyi surullisuus. Mikäli melankolian yhteydessä kuvattiin sen aiheuttamia oireita, usein käsiteltiin surua. Alruunalla oli monia parantavia vaikutuksia ihmiseen, sillä se jo muodoltaan muistuttaa usein ihmistä. Tämä on myös syy, miksi Paholaisen vaikutus kasvissa oli usein suuri. Surun hoidossa alruunaa käytettiin siten, että se kaivettiin maasta ja asetettiin lähteeseen vuorokaudeksi. Alruuna asetettiin tämän jälkeen henkilön sänkyyn tämän viereen ja sanottiin sanat, jotka ohjattiin Jumalalle. Mikäli henkilön ei ollut mahdollista saada alruunaa, myös pyökkipuun, setrin ja haavan juurilla oli samoja vaikutuksia surullisuuden poistamisessa.¹⁷⁶

Hildegardin tarjoamat parannuskeinot olivat tarkoitettu erityisesti tilanteisiin, jossa melankolian vaikutus ihmisessä oli liian suuri. Melankolista luonnetta ei voinut parantaa, koska kyseessä oli ihmistyyppi. Ajatus melankoliasta parantumattomana oireena ja ihmistyyppinä löytyy muiden humoraalioppiin liittyvien ajatusten tapaan jo antiikista. Melankolia yhdistettiin humoraaliopissa erityisesti mustaan sappeen, josta ajoittain käytettiin nimeä melankolia. Melankolinen ihmistyyppi oli siis ihmistyyppi, jolla melankolia humoraalina oli luonnollisesti dominoiva humoraali. Tämä ei automaattisesti tehnyt henkilöä sairaaksi, mutta antoi tietyt taipumukset sairastua. Kaikki ihmistyyppit sairastuivat melankolian noustessa liaksi kehossa. Erottelu ihmistyyppin ja sairauden välillä oli usein haastavaa ellei jopa mahdotonta.¹⁷⁷

3.2. Hulluuden ja mielenvikaisuuden parantaminen

Hulluuden parantamiseen annettiin monia vaihtoehtoja. Lievää hulluutta voitiin parantaa esimerkiksi kauran avulla. Tämän kaltainen parannettavissa oleva hulluus kuvattiin syntyneen siitä, että ihminen oli *virgichtiget*, joka viitannee jonkinlaiseen nivelreumaan tai niveliin liittyvään sairauteen. Oireita olivat hullut ajatukset sekä jakautunut mieli. Parannuskeinona oli kylpeminen siten, että vedessä oli ensin kypsennetty kaurahiutaleita kuumien kivien päällä. Säännöllisesti näin tekeminen sai aikaan henkilön paranemisen.¹⁷⁸

Hildegard kuvaili hulluutta eri tavoin. Kauraa käytettiin lievän hulluuden hoitoon, mutta vakavampiin hulluuden muotoihin hän suositteli pionia. Vakavassa

¹⁷⁶ *Physica*, 34.

¹⁷⁷ Trembinski 2011, 86.

¹⁷⁸ *Physica*, 12.

hulluudessa henkilö oirehti vain makaamalla häiriintyneessä mielentilassa ja käyttäytyen siten, kuin ei ymmärtäisi mitään. Tällöin hoitomuotona laitettiin henkilön kielelle pionin siemen hunajan kanssa. Hildegard kuvaili tämän hoidon auttavan nopeasti.¹⁷⁹

Kaikille hulluuden muodoille Hildegard ei tarjonnut selkeää taudin oireiden kuvausta. Yksi hulluutta parantava kasvi oli verijuuri. Myös kasveja, kuten humoraaleja, kuvattiin niiden kvaliteettejen avulla. Verijuuri, kuten myös kaura, kuvailtiin kuumaksi. Hulluudesta kärsivän henkilön hiukset tuli leikata ja pää pestä verijuurta sisältävällä vedellä. Lämmin verijuuri tuli sitoa tämän jälkeen henkilön otsalle ja ohimoille.¹⁸⁰ Myös miekkaliljaa voitiin käyttää hulluuden parantamiseen. Sen juuria ja lehtiä keitettiin vedessä jonka jälkeen ne jälleen kiedottiin hulluudesta kärsivän pään ympäri. Henkilön tuli usein nukkua näin jotta parantava vaikutus toimisi. Tämän lisäksi henkilön tuli syödä miekkaliljan juurta hunajan kanssa. Samoja kasveja voitiin käyttää monien sairauksien parantamiseen, esimerkiksi miekkaliljaa käytettiin hulluuden lisäksi myös ihosairauksien hoitoon.¹⁸¹

Mäntykasveihin kuuluva pihta toimi myös parantamiskeinona hulluudelle. Pihdasta tuli maaliskokuussa irrottaa lehtiä ja kuorta ja valmistaa siitä ja voista voidetta. Voide levitettiin ensin sydämen alueelle, sitten ajeltuun päähän. Hoito tehtiin kolmena peräkkäisenä päivänä.¹⁸² Toinen hulluutta parantava puu oli palmu. Tämäkin auttoi kiedottuna hulluudesta kärsivän pään ympärille.¹⁸³

Eläimistä leijona ja susi toimivat apuna hulluuden parantamisessa. Susi, jolta oli poistettu pää ja sisälmykset tuli keittää vedessä ja tämän jälkeen pestä vedellä hoidettavan ajeltu pää. Tuli kuitenkin olla varovainen, ettei vettä joutunut henkilön suuhun, korviin tai silmiin, sillä tästä henkilö menisi huonompaan tilaan. Hoitoa jatkettiin kolme päivää, jonka jälkeen hänen päänsä pestiin vielä kerran lämpimällä viinillä. Tässä yhteydessä Hildegard puhui sekä hulluudesta että mielenvikaisuudesta. Leijonan turkki kiedottuna henkilön pään ympärille auttoi myös hulluuden parantamisessa.¹⁸⁴

¹⁷⁹ *Physica*, 66.

¹⁸⁰ *Physica*, 60.

¹⁸¹ *Physica*, 62.

¹⁸² *Physica*, 121.

¹⁸³ *Physica*, 134.

¹⁸⁴ *Physica*, 207, 217.

Hulluuteen läheisesti liittyi mielenvikaisuus. Ajoittain Hildegard puhui molemmista samassa yhteydessä, mutta useimmiten eri hoitomuodot tarjottiin joko hulluuteen tai mielenvikaisuuteen. Yhdistävä oire molemmille oli se, että potilas saatettiin kuvata houreiseksi.¹⁸⁵ Mielenvikaisuuden hoitomuodoksi Hildegard tarjosi keitettyjen vehnänjyvien sitomista pään ympärille. Vehnää kuvailtiin erittäin hyödylliseksi kasviksi, josta oli hyötyä sekä terveille että sairaille yksilöille.¹⁸⁶ Myös lakritsi usein syötynä poisti mielenvikaisen henkilön raivoisuutta.¹⁸⁷ Palsami auttoi jälleen hierottuna henkilön ohimoille, mutta myös niskaan. Hoidossa tuli välttää palsamin osumista henkilön päälakeen tai pääsyä aivoihin, sillä kasvi on niin voimakas, että se vahingoittaisi aivoja.¹⁸⁸

Luumupuuhun liitetty hoitomuoto poikkesi muista mielenvikaisuuteen tai hulluuteen liitettävistä hoidoista. Hildegard tarjosi Saatanan tai taikojen aiheuttamiin vaivoihin useimmiten hoidoksi lääketieteen lisäksi myös Jumalalle kohdistettuja sanoja tai loitsuja. Luumupuuhun auttaisi taikuuden tai pahojen sanojen aiheuttamaan mielenvikaisuuteen eri tavalla. Puun juuria ympäröivää maata tuli lämmittää siihen asti, että se hiukan paloi. Tämän jälkeen puolanminttua ja tuoksuruutaa tuli sekoittaa tähän poltettuun maahan ja annettiin sen imeä kasvien tuoksua sekä mahlaa. Maata tuli asettaa henkilön paljaalle vatsalle, päähän ja kylkiin ja sen jälkeen sitoa kankaalla. Henkilö sai tämän aikana levätä ja hikoilla, kolmen tai viiden päivän ajan.¹⁸⁹

Sekä hulluutta että mielenvikaisuutta hoidettiin usein kietomalla kankaan avulla jotain ainetta sairaan pään ympärille. Myös jonkinlaisen esimerkiksi voiteen tai salvan hierominen henkilön päähän oli yleistä. Täyden hyödyn hoidosta sai myös usein siten, että hoidettavan pää ensin ajeltiin. Vaikka eri kasvit, eläimet, puut ja kivet sopivat hulluuden ja mielenvikaisuuden hoitoon, niiden yhdistävä kvaliteetti lähes aina oli lämpö.

Hildegard tarjosi *Causae et curae*-teoksessaan ruokavalio-ohjeita hulluutta sairastaville henkilöille. Juomavesi oli hyvä keittää ensin palsamipietaryrtin ja fenkolin kanssa. Hulluudesta kärsivän tuli välttää kuivia ruokia ja suosia ruokia, jotka tasapainottivat hänen kehonsa kosteutta. Hyviä ruokia oli esimerkiksi mannasuurimoista valmistettu puuro voin kanssa. Öljyä ei tullut sekoittaa

¹⁸⁵ *Physica*, 11, 140.

¹⁸⁶ *Physica* 10–11.

¹⁸⁷ *Physica*, 20.

¹⁸⁸ *Physica*, 83.

¹⁸⁹ *Physica*, 112.

puuroon, sillä se pahensi tilannetta nostamalla limaa kehossa. Kiellettyjä juomia olivat viini, sima ja pelkkä vesi. Olut ei kuulunut kiellettyihin juomiin ja sitä sairastuneen oli hyvä nauttia aiemmin kuvaillut yrttijuoman ohella.¹⁹⁰

Riivauksesta johtuva hulluus voitiin parantaa yhdistämällä lääketiedettä ja uskoa Jumalaan. *Physicassa* käsiteltiin jalokivi hyasintin parantavia vaikutuksia. Lämpimän ruisleivän kuori tuli leikata ristin muotoon ja asettaa hyasintti leikkaukseen. Seuraavaksi parantavan henkilön tuli sanoa sanat jotka hän osoitti Jumalalle ja joissa hän pyysi Jumalaan poistamaan henkilöstä hulluuden. Sanoissa myös viitattiin Saatanaan ja tämän lankeemukseen. Sanojen jälkeen sairastuneelle henkilölle annettiin tämä ruisleipä syötäväksi. Mikäli henkilö söi usein ristillä merkittyä ruokaa, tulisi tämän kirouksen kadota.¹⁹¹ Myös magnetiittia (*magnes*) käytettiin apuna hulluudesta tai harhakuvista kärsivän parantamiseen. Kivi tuli voidella henkilön syljellä ja hieroa sitä sen jälkeen henkilön otsaan ja päälakeen. Jälleen loitsuilla oli merkittävä rooli. Kuten hyasintin kohdalla, myös nyt sanojen pääasiallinen sisältö oli Saatanan lankeemuksen korostaminen.¹⁹² Kiviä käsittelevässä kappaleessa näkyi voimakkaasti kuinka Hildegard yhdistyi vallitsevaan lääketieteelliseen tapaan käyttää loitsuja ja taikakiviä.¹⁹³

Hulluutta oli käsitelty ihmismieleen ja lääketieteeseen liittyvissä teoksissa jo antiikin aikoina. Hippokrates tarjosi hulluuden synnylle kaksi syytä. Toinen pohjasi humoraalioppiin, joka olikin seuraavien vuosisatojen ajan hallitseva ajatus länsimaaisessa lääketieteessä. Myös Hildegard nojasi tähän. Toinen, vähemmän tunnettu peruste Hippokrateella oli luonnonilmiöiden kuten tuulen vaikutus hulluuden syntyyn.¹⁹⁴

Albrecht Classenin mukaan Hildegardin hoitomuodot olivat loogisia huomioon ottaen ajan kontekstin. Hän arvioi niiden mahdollisesti jopa toimineen. Hildegard tarjosi tarkkoja reseptejä sairaiden hoitoon. Classenin mukaan ajalle tyypillistä oli usein jättää parantaminen vain rukouksen tasolle. Rukouksella saatettiin parantaa hulluutta tai poistaa paholaisen vaikutusta kehosta. Myös Hildegard pohjasi hoitomuotojaan rukoukseen, mutta useimmiten vain tapauksissa joissa kyseessä oli demonin riivaus tai Paholainen.¹⁹⁵

¹⁹⁰ *Causes and cures*, 136.

¹⁹¹ *Physica*, 140.

¹⁹² *Physica*, 152.

¹⁹³ Stoudt 2013, 258.

¹⁹⁴ Thriher 1999, 18.

¹⁹⁵ Classen 2014, 60.

3.3. Epilepsian parantaminen

Epilepsian ja "kuuhulluuden" hoidossa Jumalan tahdolla on keskeinen rooli. Akaatti-kivellä oli hyviä ominaisuuksia näiden tautien hoidossa. Akaatin kvaliteetti oli kuuma ja se auttoi erityisesti kosketuksissa henkilön ihon kanssa. Kuunkierrolla oli hoidossa merkitys, epileptikon tulisi asettaa akaatti veteen kolmeksi päiväksi juuri täysikuun aikaan. Kivi tulisi kuumentaa vedessä ja tämän jälkeen kokata kaikki vähenevän puolikuun aikana nautittava ruoka kyseisessä vedessä. Hoitomuoto oli hyvin pitkä, sitä tuli noudattaa kymmenen kuukauden ajan. Hildegard kuitenkin huomautti, että huolimatta hoidon toteuttamisesta, vain Jumala voi päättää, paraniko henkilö vai ei. Samassa yhteydessä Hildegard käsitteli "kuuhulluuden" parantamista akaatin avulla. Hildegard oletti sairaan pystyvän arvioimaan oman tautinsa pahenemisen, sillä hän ohjeisti sairasta asettamaan akaatti veteen kolme päivää ennen taudin voimistumista. Seuraavat ohjeet seurasivat epileptikolle annettuja ohjeita, mutta niitä tuli seurata vain viiden kuukauden ajan. Kuten aiemmin, tämäkin hoito toimi ainoastaan mikäli Jumala salli sen.¹⁹⁶ Nämä hoitomuodot erosivat muista Jumalan armosta tapahtuvista hoitomuodoista siten, ettei niihin liitetty Jumalalle osoitettuja sanoja. Erona pelkän lääketieteen avulla tapahtuneelle parantamiselle oli kuitenkin se, että Hildegard erikseen mainitsi Jumalan tahdon vaikutuksen.

Epilepsian hoidossa myös smaragdilla oli merkitys. Se tuli asettaa kohtauksen saaneen suuhun ja kohtauksen loputtua sen saaneen henkilön tuli osoittaa sanat kivelle. Sanoissa henkilö pyysi Jumalan armon asettuvan kehoonsa ja täyttävän sen, kuten Jumalan henki oli täyttänyt koko maailman. Tätä tuli jatkaa yhdeksän aamun verran.¹⁹⁷

Epilepsian hoitoon annettiin monia keinoja niin pelkän lääketieteen kuin myös Jumalan armosta tapahtuvan parantumisen parista. Osa parannuskeinoista ajoitettiin epileptisen kohtauksen ajalle. Pioni auttoi kohtauksen saanutta asetettuna henkilön suuhun. Tätä tuli toistaa siihen asti, että henkilö vihdoinkin parani. Myös hiiri auttoi juuri kohtauksien aikana. Hiiri tuli asettaa astiaan, jossa oli vettä ja tämän jälkeen tarjota vesi kohtauksen saaneelle. Hoitoa tuli toistaa aina kohtauksien yhteydessä paranemiseen asti. Erotuksena Jumalan armosta tapahtuneeseen parantumiseen, ei tässä yhteydessä tarjottu tarkkaa ajallista määrettä, kuinka nopeasti epilepsiasta voitiin parantua. Krysopraasi auttoi

¹⁹⁶ *Physica*, 151.

¹⁹⁷ *Physica*, 139.

epilepsian hoidossa mukana kannettuna. Tälle kivelle ei tarvinnut tehdä mitään, kuten ei sen käytön yhteydessä tarvinnut sanoa loitsuja tai muita Jumalalle kohdistettuja tai Jumalan armoa pyytäviä sanoja. Vain sen lähellä pitäminen riitti, toisin kuin useimmiten muiden kivien kanssa. Epilepsiaa kuvattiin krysopraasin yhteydessä yölliseksi sairaudeksi. Epilepsiaan yhdistetyissä hoitomuodoissa Hildegard antoi eri oireille eri parannuskeinoja. Strutsin lihan syöminen poisti epilepsiaan liittyvää hulluutta. Krysopraasin voimat puolestaan vaikuttivat erityisesti kohtauksessa suusta erittyvään vaahtoon.¹⁹⁸

Monimutkaisin epilepsian hoitomuoto liittyi maamyyrään. Maamyyrän jauhattua verta tuli sekoittaa myös jauhetun naaraspuolisen ankan nokan ja jauhetun naaraspuolisen hanhen jalan kanssa. Sekoitussuhde oli se, että nokkaa oli kaksinkertainen määrä suhteessa jalkaan ja verta oli kaksinkertainen määrä suhteessa nokkaan. Tämä jauhe tuli asettaa kankaaseen kiedottuna maamyyrän koloon ja jättää sinne kolmeksi päiväksi. Tämän jälkeen jauhe asetettiin jähmettymään jään kanssa ja sen jälkeen kuivumaan aurinkoon. Seuraavaksi henkilön tuli ottaa maamyyrän ja linnun maksaa ja leipoa pieniä kakkuja vehnäjauhon kanssa. Kakku maustettiin aiemmin valmistetulla jauheella ja kuminalla. Epilepsiaa sairastavan tuli syödä näitä viisi päivää ja mikäli hän ei ollut vielä parantunut, hoitoa jatkettiin jälleen viiden päivän sykleissä enintään seitsemän kertaa. Hoidon aikana oli myös kiellettyjä ruoka-aineita, kuten muut lihat paitsi lampaanliha, juusto sekä kypsentämättömät kasvikset ja hedelmät. Sallittuja juomia olivat makea viini sekoitettuna veteen sekä olut.¹⁹⁹ Hoitomuoto oli hyvin monimutkainen verrattuna muihin annettuihin hoitomuotoihin. Valmisteluun meni paljon aikaa ja aineosia oli huomattavista enemmän kuin muissa hoitomuodoissa. Myös ruokavalioon ja juomiseen liittyvät rajoitukset olivat tälle parannuskeinolle tärkeitä, eikä niitä esiintynyt samalla tavalla muissa parannuskeinoissa.

Epilepsian hoidossa oli jo antiikin ajoista lähtien käytetty pionia. Hoitomuodoissa pionin juurta ohjeistettiin käyttämään kuin amulettia. Tämä poikkesi Hildegardin ohjeistuksesta, jossa pioni asetettiin kohtauksen saaneen henkilön suuhun. Pionia epilepsian hoitoon olivat suositelleet esimerkiksi useat arabioppineet sekä Galenos. Myös kivien käyttö epilepsian hoidossa oli keskiajalla tunnettua ja jälleen jo Galenos oli tarjonnut Hildegardin tapaan

¹⁹⁸ *Physica*, 67, 148, 178, 225.

¹⁹⁹ *Physica*, 224.

smaragdia hoitona. Myös akaatti oli keskiajalla tunnettu hoitokeino epilepsiaan. Isidorus Sevillalaisen ajatukset liittyen epilepsiaan olivat lähellä Hildegardin ajattelua. Myös Isidoruksella kuun vaiheiden nähtiin voimistavan epileptistä oirehdintaa, sama ajatus löytyi Hildegardilla tämän akaattia käsitelleessä kappaleessa. Hildegardin *Liber Divinorum Operum* näkyteoksessa hän vahvisti ajatusta epilepsian ja kuunkierron yhteydestä. Isidorus Sevillalainen myös mainitsi epilepsia ja “kuuhulluuden” olleen toistensa synonyymejä tavallisten ihmisten keskuudessa. Hildegard kuitenkin antaa näille taudeille eri hoito-ohjeet.²⁰⁰

Vaikka Hildegard yhdistyi osassa hoitosuosituksistaan vahvaan, jo antiikin ajoilta tuttuun perintöön, oli hänellä myös omalaatuisia ajatuksia joita ei löydy muilta aikalaisilta tai antiikista. Strutsin lihan syöminen on yksi näistä ajatuksista. Myöskään kiiltomatojen käytöstä hoitomuotona ei ole löytynyt muista teksteistä. Maamyyrään liitetty hoitomuoto oli myös Hildegardin ajattelussa omalaatuista. Vaikka samankaltaista seosta ei löydy muista teksteistä, on sen taustalla yhteyksiä antiikin ajatteluun. Ruokavaliolla oli ollut suuri merkitys tautien parantamisessa, kuten myös epilepsian parantamisessa. Hildegard myös antoi seoksen aineosille symbolisia merkityksiä, kuten syitä sille miksi hanhen ja ankan tuli olla naaraspuolisia.²⁰¹ Asioille symbolisen merkityksen antaminen näkyi myös hiireen liitetyssä kappaleessa. Koska hiiri oli aina liikkeessä ja karkaamassa, oli sillä mahdollisuus myös ajaa epilepsia pois ihmisestä.²⁰²

3.4. Saatana, demoni vai taikuus?

Hildegard kuvasi Luciferin olemusta ja vaikutusta *Causae et curae*-teoksessaan. Hildegardin mukaan Lucifer oli pysyvästi asetettu Helvettiin, eikä voinut sieltä liikkua ilman että olisi muuttanut koko maailmankaikkeuden järjestystä. Kuitenkin maailmassa oli paljon paha, joka oli lähtöisin Luciferista. Hänen pahuutensa näkyi maailmassa pahojen henkien ja demonien kautta, sillä nämä pystyivät toimimaan ihmisten seurassa. Hildegard erotti Luciferin ja Paholaisen toisistaan, Lucifer oli pysyvästi Helvetissä mutta Paholainen saattoi liikkua maailmassa ja esimerkiksi sai Aadamin tekemään syntiä. Samassa kappaleessa Hildegard mainitsi myös Antikristuksen odotuksen, sillä tämän saapuessa hän

²⁰⁰ *Physica* 151; Brigo et al. 2018.

²⁰¹ Brigo et al. 2018.

²⁰² *Physica*, 225.

toimisi juuri Luciferin hengen mukaisesti.²⁰³ Hildegardille tyypillistä oli käsitellä lääketieteellisiä kysymyksiä teologian valossa ja pohjata ajatuksiaan Raamattuun.

Hildegard käsitteli Paholaisen vaikutusta ihmiseen *Physican* kiviä käsittelevässä kappaleessa. Kaikki kivet sisälsivät tulta ja kosteutta. Hildegardin mukaan Saatana inhosi ja kammoksui kiviä, sillä ne muistuttivat häntä Jumalan luomistyöstä ennen hänen lankeemustaan. Kivet myös muistuttivat tulesta, johon Jumala ohjasi Saatanan kärsimään tuomiotaan.²⁰⁴ Hildegard seurasi tässä siis ajatusta maailman jakautumisesta maahan, taivaaseen ja helvettiin. Hildegard korosti kirjoituksissaan Jumalan luomistyön kauneutta ja hänen tahtonsa voimaa. Saatana lähetettiin Jumalan tahdosta kärsimään iän kaikkisesti helvettiin. Hildegardin opeissa maailman luomisella, lankeemuksella ja Jumalan tahdolla oli merkittävä rooli. Hän perusteli eri aineiden sekä humoraalien vaikutusta niiden syntytarinoiden pohjalta. *Causae et curaessa* Luciferin lankeemuksesta kirjoitettiin laajasti ja *Physicassa* tätä tietoa syvennettiin esimerkiksi juuri kiviä käsittelevän kappaleen alussa kun siinä kuvattiin, miksi Lucifer kammoksui kiviä niin syvästi.²⁰⁵ Kiviä käsittelevässä kappaleessa Hildegard myös kuvaili riivattua henkilöä, jonka hulluus johtui joko harhanäyistä tai taikasanoista.²⁰⁶

Hildegardin mukaan Paholaisen ja pahojen henkien vaikutusta henkilössä pystyttiin välttämään tiettyjen kasvien avulla. Saniainen oli yksi näistä kasveista, joita pahat henget välttelivät. Sitä mukanaan kantamalla pystyi välttämään myös taikuuden vaikutusta. Saniaisella kuvattiin olevan paljon erilaisia voimia pahuutta vastaan. Esimerkiksi synnyttävän naisen, joskus myös vastasyntyneen, ympärille oli hyvä asettaa saniaisia jotta Paholainen välttelisi kyseistä lasta. Saniaisen voimat tässä olivat niin suuret, että Paholainen jopa alkaisi vihaamaan kyseistä lasta intensiivisesti. Saniaisen avulla myös taloja pystyttiin suojaamaan Paholaisen vaikutukselta. Tämä toimi myös päinvastoin, saniainen ei kasvanut niiden talojen lähetyville, joissa paholainen oleskeli.²⁰⁷

Saniaisen käsittelyn yhteydessä Hildegard avasi enemmän Saatanan olemusta ja merkkejä. Hänen mukaansa Saatana merkittiin paratiisissa samassa yhteydessä, jolloin tämä houkutteli ihmisen pahaan. Hildegard ei avannut, mikä tämä merkki tarkalleen oli. Usein Paholaista kutsuttiin joko vahingoittamaan

²⁰³ *Causes and cures*, 49.

²⁰⁴ *Physica*, 137.

²⁰⁵ *Causae et curae*, 1; *Physica*, 137.

²⁰⁶ *Physica*, 140.

²⁰⁷ *Physica*, 29–30.

henkilöä tai täyttämään pyytäjän haluja. Tämän ajatuksen mukaan henkilö voi siis itse myös aiheuttaa Paholaisen vaikutuksen itsessään, ei vain niin, että henkilö olisi aina passiivisessa asemassa. Toinen tärkeä Hildegardin esittämä huomio oli se, että hän näki pahuuden lisäävän pahuutta. Viha ja kateus vetivät pahuutta puoleensa enenevissä määrin. Pahuus veti puolestaan puoleensa Paholaista, jonka Hildegard kuvasi olevan aina odottamassa ihmistä. Paholainen siis hakeutui niiden ihmisten seuraan, jotka häntä erikseen kutsuivat tai olivat luonteeltaan vihaisia tai kateellisia.²⁰⁸

Hildegard mainitsee monessa yhteydessä siitä, että henkilö kärsii joko taikuuden, Paholaisen tai pahojen henkien takia. Hän ei kuitenkaan erottele aina keinoja, miten nämä voidaan erottaa toisistaan. Parannuskeinot ovat kuitenkin näille samoja, esimerkiksi sypressi auttoi näihin kaikkiin. Sypressistä tuli porata pala keskeltä puuta ja valuttaa lähdevettä sen läpi saviastiaan. Henkilön tuli juoda tätä vettä yhdeksän päivän paaston ajan.²⁰⁹

Hildegard tarjosi yhden esimerkin siitä, miten henkilössä voi tunnistaa pahan vaikutuksen. Koirat ovat luonnostaan uskollisia ihmisille ja tunnistavat näiden mielialoja. Paholainen vihasi koiria niiden uskollisuuden vuoksi. Koirat tunnistivat ihmisissä olevan vihan ja petollisuuden ja ulvoivat näille ihmisille. Vaikka koira ei siis voinut parantaa tai poistaa pahan vaikutusta, se kuitenkin auttoi sen tunnistamisessa. Hildegard mainitsi myös useita muita koiran eleitä, joiden tulkitsemisen avulla voitiin erottaa esimerkiksi varkaat tai jopa ennustaa tulevaa.²¹⁰

Hildegardilla tärkeä keino karkoittaa pahan vaikutus henkilöstä oli loitsujen tai lauseiden toistaminen, usein yhdistettynä johonkin amulettina käytettyyn kiveen tai muuhun esineeseen. Smaragdinin avulla pystyttiin poistamaan henkilöstä pahojen henkien vaikutusta. Smaragdi tuli asettaa maahan ja sen jälkeen siirtää maata nahkapussiin ja ripustaa kärsivän henkilön kaulalle. Seuraavaksi sanat ohjattiin pahalle hengelle ja käskettiin tätä poistumaan henkilön kehosta. Henki kärsi näistä sanoista niin paljon, että lopulta tämä poistui.²¹¹

Lauseita käytettiin Paholaisen aiheuttamien harhanäkyjen hoidossa. Hoitoon tarvittiin hirvannahasta sekä metsäkauriin nahasta tehdyt vyöt jotka kiinnitettiin toisiinsa neljän teräsnaulan avulla. Naulojen kiinnityksen yhteydessä

²⁰⁸ *Physica*, 30.

²⁰⁹ *Physica*, 119.

²¹⁰ *Physica*, 218.

²¹¹ *Physica*, 143.

tuli lausua jokaisen naulan kohdalla eri lause, jossa pyydettiin Jumalalta suojelua. Harhanäkyjä kärsivän henkilön tuli pitää tätä vyötä päivin ja öin. Hildegardin mukaan henkilöä vaivanneet taikasanat vaikuttavat yhä vähemmän, mitä kauemmin vyötä pidettiin. Hänen mukaansa hirvellä, metsäkauriilla ja teräksellä oli ominaisuuksia, joita pirulliset henget välttelivät.²¹²

Hildegard antoi valmistusohjeet jauheelle, josta oli hyötyä sekä taikuutta että myrkkyjä vastaan. Jauhe tarjosi nauttijalleen terveyttä, voimaa sekä menestystä. Jauhe valmistettiin huhtikuun puolella välissä kurjenpolvesta, malvasta ja ratamon juurista. Yrtit asetettiin maahan, jossa niitä kasteltiin päivän mittaan ja tämä toistettiin myös yöllä. Seuraavana aamuna ja päivänä yrttien annettiin olla auringossa eri kohdissa eri kellonaikojen mukaan. Jauheen valmistus oli siis monimutkaista ja sen tekeminen kesti kauan. Lopulta yrtit sekoitettiin palsamin kanssa ja henkilön tuli voidella sillä sieraimet, korvat ja suu. Tällöin henkilön terveys parani. Mikäli joku oli sairastunut taikasanojen seurauksena, tuli yrttejä sekoittaa viinin kanssa. Tämän juoman nauttiminen poisti taian vaikutusta henkilöstä.²¹³

Keskiajalla demonit ja riivaus yhdistettiin usein epilepsiaan ja kuuhulluuteen. Myös melankolia saatettiin joissain yhteyksissä johtuvan riivauksesta. Riivauksen oireet saattoivat olla moninaisia, esimerkiksi epäluonnolliset voimat, kouristukset ja jumalanpilkka. Usein kiinnostus Paholaisen aiheuttamaan riivaukseen oli teologisesta lähtökohdasta.²¹⁴ Hildegardilla näkyi kuitenkin mielenkiintoinen lähestymistapa riivaukseen, jossa hän yhdisteli lääketieteellisiä keinoja manaukseen.

Merkittävin esimerkkitapaus Hildegardiin liittyen oli Sigewizan tapaus. Sigewiza oli ylhäisöön kuuluva nainen, joka oli kärsinyt jo useita vuosia riivaukseen viittaavista oireista. Hildegard, joka oli ajankohtana noin vuonna 1169 jo yli seitsemänkymmentä vuotias, sai avunpyynnön apotti Gedolphukselta. He kävivät keskustelua kirjeitse ja nämä kirjeet ovat säilyneet. Hildegardin ensimmäinen ohje Gedolphukselle oli ohje manaukseen.²¹⁵

Kirjeensä alussa Hildegard antoi tulevista neuvoista kunnian Jumalalle, ja jätti näin itsensä vain tiedon välittäjän rooliin. Kuten Hildegard usein mainitsi teoksissaan, parantuminen oli ensisijassa Jumalan tahdosta ja armosta kiinni, ja

²¹² *Causes and cures*, 156.

²¹³ *Causes and cures*, 157.

²¹⁴ Katajala-Peltomaa 2014, 108–111.

²¹⁵ Boivin, Phillips 2007, 360.

ihminen voi vain välittää tätä tahtoa. Ohjeissa Hildegard neuvoi apottia kokoamaan seitsemän papin ryhmän, jotka yhdessä pyrkivät parantamaan Sigewizan. Ohjelista oli pitkä ja monivaiheinen. Pääasiallinen sisältö oli kuitenkin se, että papit lausuivat Sigewizalle useita eri lauseita, joissa joko käskettiin pahaa henkeä poistumaan tai vedottiin raamatullisten hahmojen apuun. Tärkein osa manausta olivat nämä toistetut lauseet.²¹⁶

Gedolphus seurasi Hildegardin ohjeita ja demoni, joka oli häirinnyt Sigewizaa olikin hetkellisesti onnistuttu karkoittamaan. Tilanne parani kuitenkin vain lyhyeksi aikaa ja sama henki palasi Sigewizaan, tällä kertaa voimakkaampana kuin ennen. Sigewiza lähetettiin Gedolphuksen toimesta Hildegardin luokse luostariin.²¹⁷ Luostarissa Sigewiza osallistui päivittäisiin toimintoihin kuten rukoiluun ja ruokailuun ja hänen vierellään oli jatkuvasta joku luostarin nunnista. Hildegard pyrki selvittämään Sigewizan riivanneen hengen olemusta puhumalla tälle. Parantamisen kuvailtiin olevan koko yhteisön yhteinen tavoite, sillä kaikki osallistuivat rukoiluun ja almujen antoon Sigewizan puolesta. Lopulta parannus tapahtui manauksen avulla päivää ennen pääsiäistä.²¹⁸

Hildegardille tyypilliseen tapaan tämä itse sairastui Sigewizan parantamisen seurauksena. Sairastuminen kesti neljäkymmentä päivää, joka oli sama aika kuin yhteisö oli odottanut Sigewizan parantamista. Ennen pääsiäistä yhteisö oli saanut tietää Sigewizan tulevan parantumisen ajankohdan, neljäkymmenen päivän päähän.²¹⁹

Tarkempaa tietoa Sigewizan ruokavaliosta luostarissa ollessaan ei ole tarjolla. Kuitenkin tutkijat Suzanne M. Phillips ja Monique D. Boivin tulkitsevat olevan todennäköistä, että Sigewizan hoidossa myös ruumiin hoidolla oli merkitystä. Hildegardin lääketieteellisissä teksteissä oli näkyvillä jatkuvasti ruokavalion vaikutus sairastumiseen siksi, että se vaikutti humoraalien suhteeseen kehossa. Sigewizaa oli siis luostarissa ollessaan hoidettu sekä lääketieteellisin että hengellisin menetelmin. Rukoilu, ruokavalio, mahdolliset lääketieteelliset menetelmät ja lopulta manaaminen olivat avainasemassa Sigewizan parantumisessa. Apotti Gedolphuksen manaus olikin voinut epäonnistua juuri siksi, että hoito ei ollut kokonaisvaltainen ruumiille ja sielulle.²²⁰

²¹⁶ Hildegard to Abbot Gedolphus, 68r.

²¹⁷ Boivin, Phillips 2007, 360.

²¹⁸ Boivin, Phillips 2007, 361.

²¹⁹ Boivin, Phillips 2007, 361.

²²⁰ Boivin, Phillips 2007, 362.

Jerome L. Kroll huomauttaa tapaukseen liittyen, että Hildegardilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin yrittää parantaa Sigewiza. Tämä oli lähetetty luostariin Hildegardin luokse, mutta ei tämän pyynnöstä. Koska tämä aikana luostarit toimivat myös sairaalan kaltaisina paikkoina, oli sinne lähetetyille tarjottava hoitoa. Sigewiza myös kuului ylhäisöön, joka asetti omat vaatimuksensa hoidolle. Kroll myös asettuu Phillipsin ja Boivinien ajatusta vastaan, jonka mukaan Hildegardin lähestymistapa parantamiseen olisi ollut holistinen. Krollin mukaan Hildegard toimi ajan tavan mukaan ensisijaisesti hengellisistä ja uskonnollisista lähtökohdista käsin.²²¹ Ei ole siis täysin ristiriidatonta, että Hildegard olisi suhtautunut esimerkiksi Sigewizan hoitoon kokonaisvaltaisesti.

4. Johtopäätökset

Tutkielmassa käsitelin Hildegard Bingeniläisen käsityksiä mieleen liittyvistä sairauksista *Causae et curae* sekä *Physica* teoksissa. Tarkastelin mistä mielenterveyteen liittyvät ongelmat johtuivat ja miten niitä mahdollisesti parannettiin. Huomioin myös tilanteet, joissa mielen ongelmia ei pystytty parantamaan. Tarkastelin myös sitä, olivatko jotkin sairaudet tai oireet synnynnäisiä vai vaikuttiko henkilön toiminta niihin. Tutkin myös sukupuolen vaikutusta mielenterveyteen sekä sitä mahdollisuutta, että ongelmat johtuivat demoneista. Tapausesimerkiksi nostin Sigewizan tapauksen, jossa Hildegard paransi riivauksen vaikutuksen alaisena olleen naisen.

Hildegard Bingeniläinen käsitteli mielenterveyteen liittyviä kysymyksiä lääketieteellisissä teoksissaan *Causae et curae* ja *Physica*. Teoksien lähestymistapa kysymyksiin poikkesi toisistaan *Causae et curae* keskittyessä enemmän sairauksien syntyyn ja niiden taustalla olevaan teologiaan ja *Physican* tarjotessa parannuskeinoja eri kasvien, eläinten, kivien ym. muodossa. *Causae et curae* kuvasi myös maailman syntyä sekä ihmisen luomista. Nämä aiheet olivat tärkeitä Hildegardin sairauksien kuvauksissa, sillä moni sairaus pohjautui syntiinlankeemukseen. Teoksessa kuvattiin ihmistyyppejä ja niiden eroja. Kirjassa tarjottiin myös parannuskeinoja, mutta pääpaino oli sairauksien synnyssä ja kuvauksissa. *Physica* oli jaoteltu teemoittain eri luontokappaleiden mukaisesti. Hildegard kävi systemaattisesti läpi kaikki parantamisessa käytetyt kasvit, puut, eläimet ja kivet. Uskonnolla oli kuitenkin merkitys myös *Physicassa*, sillä osaan

²²¹ Kroll 2007, 372.

hoitomuodoista yhdistettiin rukoilu ja Jumalalle puhuminen ja häneltä parannusta pyytäminen.

Hildegard kirjoitti useita teoksia ja lääketieteelliset teokset ovat vain pieni osa hänen kirjoituksiaan. *Physicaa* on pidetty autenttisena teoksena, mutta *Causae et curaen* kirjoittajasta on ollut erimielisyyksiä. Teos löytyi vasta 1800-luvulla ja vaikka Hildegardin aikalaislähteistä selviää, että hän kirjoitti kaksi lääketieteellistä teosta, ei yksimielisyyteen ole päästy. Suuri osa nykyaikaisista tutkijoista kuitenkin on sen kannalla, että *Causae et curae* on autenttinen Hildegardin teos.

Hildegard oli saksalainen abbedissa ja pyhimys. Hänen lääketieteellinen tietonsa oli kerätty todennäköisesti luostarien kirjastoista sekä luostareissa vierailleilta henkilöiltä. Hildegardin teoksissa yhdistyy vahvasti keskiajalle siirtynyt antiikin tieto sekä kansantieto. Humoraalioppi eli oppi kehonnesteistä sairauksien syynä läpäisi Hildegardin tekstejä. Oppi syntyi antiikissa ja oli koko keskiajan vallitseva, kyseenalaistamaton käsitys lääketieteen parissa. Hildegardin teoksissa kuitenkin näkyi vahvasti kansantieto erityisesti yrttien ja lääkekasvien käytössä. Kiistatonta todistusta siitä, mistä kaikkialta Hildegard keräsi tietonsa, ei ole saatavilla.

Yleisesti hyväksytyssä humoraaliopissa kehonnesteiksi luettiin melankolia eli musta sappi, lima, veri ja keltainen sappi. Mikäli jotain humoraaleista oli liikaa tai liian vähän, ihminen sairastui. Erityisesti melankolia oli tunnetusti negatiivisessa valossa kuvattu humoraali. Hildegard käytti teksteissään usein näitä nimityksiä, mutta häneltä löytyi myös omalaatuinen käsityksensä humoraaleista. Hildegardin omat humoraalit oli nimetty enemmän niiden ominaisuuksien mukaan. *Tepidum* oli lämmin humoraali, *humidum* kostea ja *siccum* kuiva. Erikoisin humoraali oli *spuma* jolla Hildegard viittasi useaan kehonnesteeseen. *Spuma* oli esimerkiksi siemennesteessä, naiselta kiihottuessa erittyneessä nesteessä sekä epileptikon syljessä kohtauksen aikana. Hildegard käytti molempia käsitteitä sekaisin teksteissään, eikä teksteissä varsinaisesti selviä, millä perusteella termit valikoituvat.

Hildegard tarjosi parannuskeinoja ajalle tyypilliseen tapaan sekä lääketieteen että uskonnon kautta. Ruokavaliolla oli suuri merkitys parantamisessa, sillä sen avulla pystyttiin vaikuttamaan humoraalien määrään kehossa. Humoraalien epätasapaino oli syynä eri sairauksien syntyyn. Parannusta voitiin etsiä myös erilaisten lauseiden kautta, joissa pyydettiin apua Jumalalta.

Usein tähän oli liitetty eri kivien tai yrttien käyttäminen amuletteina. Yrttejä ja kasveja myös usein käytettiin ulkoisesti erityisesti siten, että niitä hierottiin sairaan iholle. Niistä valmistettiin myös esimerkiksi juomia joita nautittiin sisäisesti. Suuri osa yrttejä oli todennäköisesti Hildegardille helposti käsillä, sillä ajalla oli tyypillistä että luostareilla oli oma puutarha.

Hildegardin maailmankuva oli kristillinen ja hän kuvaili *Causae et curaen* alussa maailman luomista ja seurasi tässä Raamatun luomistarinaa. Hildegard katsoi ihmisen ruumiin olevan mikroversio maailmasta ja näki niiden heijastavan toisiaan. Tähän liittyi ajatus siitä, että sekä koko maailma että ihmisen keho koostui neljästä elementistä. Sairaus saapui ihmiseen Aadamin synnin kautta. Ennen syntiä ihmisen keho oli ollut Hildegardin mukaan täydellinen ja pahat humoraalit saapuivat kehoot vasta syntiinlankeemuksen seurauksena. Hildegardilla sappi ja melankolia olivat nämä kehoon saapuneet pahat humoraalit. Ne aiheuttivat sairaudet, vaikkakin myöhemmin teksteissä sairauksien syyt olivat moninaisemmat.

Se, mitkä sairaudet voitiin luokitella mieleen liittyviksi sairauksiksi, on osittain epäselvää. Epilepsia, hulluus, mielenvikaisuus ja surullisuus olivat selkeitä tauteja, joihin tarjottiin eri hoitomuotoja riippuen taudin vakavuudesta. Hildegardille henkilön ihmistyyppi ja luonne vaikuttivat myös sairauksiin. Negatiivisina pidettyihin luonteenpiirteisiin yhdistettiin fyysisiä oireita. Esimerkiksi raivo ja vihaisuus aiheuttivat myös kehon sairastumista.

Luokittelun kannalta haastavin käsite oli melankolia, sillä melankolialla viitattiin eri yhteyksissä eri asioihin. Melankolia oli sekä luonteenpiirre, että humoraali. Melankolialla oli myös suora yhteys tiettyihin tauteihin, jotka voitiin siis nähdä melankolisina tauteina. Ajatus melankoliasta sairauksia aiheuttavana humoraalina oli tunnettu jo antiikin aikoina.

Melankolia-humoraalin aiheuttamat sairaudet saattoivat aiheuttaa esimerkiksi hulluutta ja päänsärkyä. Melankolian aiheuttamia oireita voitiin hoitaa esimerkiksi malvan ja kevätesikon avulla. Hildegard antoi myös ohjeistusta siitä, mitkä asiat nostivat melankolia-humoraalia kehossa. Esimerkiksi hunajaa ja luumupuuta tuli välttää.

Melankolista ihmistyyppiä Hildegard kuvaili hyvin negatiivisesti, erityisesti jos kyseessä oli mies. Melankolinen mies kuvattiin väkivaltaiseksi erityisesti seksuaalisessa kanssakäymisessä. Hänen oli mahdollista saada lapsia, mutta lapset olivat usein taipuvaisia hulluuteen sillä heitä ei oltu siitetty

rakkaudella. Naispuolinen melankolinen ihminen kuvailtiin henkilöksi, jonka oli parempi viettää elämänsä yksin ja esimerkiksi lapsien hankkiminen oli mahdotonta tai ainakin hyvin hankalaa. Nainen oli uupunut ja ailahtelevainen. Häneen ei kuitenkaan kohdistettu yhtä negatiivisia taipumuksia kuin mieheen. Ihmistyypeille ei ollut tarjolla parannuskeinoja, sillä se ei ollut sairaus. Parannuskeinoja tarjottiin tauteihin, joita ihmistyyppi saattoi aiheuttaa.

Hildegardin mukaan melankolia saapui ihmiseen Aadamin synnin kautta, ennen syntiä oli ihmisen keho ollut täydellinen eivätkä sairaudet olleet vaikuttaneet häneen. Vaikka Aadam sekä Eeva tekivät molemmat syntiä, näyttäytyy Aadamin synty Hildegardin teksteissä vakavammalta. Hänen mukaansa myös Eevan oli tehtävä syntiä ensin, sillä Aadamin ensin tekemä synty olisi ollut niin vakava, ettei ihminen olisi enää voinut pelastua. Vaikka tautien alkuperäisenä syynä oli perisynty, Hildegard näki ihmisen sairastumisen ensisijaisesti Jumalan koettelemuksena. Jumala aina ensisijassa päätti, paraneeko ihminen vai ei. Hildegard korosti tätä useissa kohtaa tekstejään, mutta näki silti, että lääketieteen keinoilla oli merkityksensä ihmisen hoidossa.

Hildegard käsitteli teoksissaan hulluuden parantamista. Hulluus saattoi Hildegardin mukaan johtua useista eri syistä ja ilmetä eri tavoin, lievänä tai hyvin vakavana. Yksi mahdollinen syy hulluudelle oli synnynnäinen taipumus sairastua siihen. Melankolisten miesten lapsilla oli tämä taipumus. Usein hulluus johtui humoraalien epätasapainosta. Hildegardin mukaan hulluuden oireita oli esimerkiksi se, että ihmisen oli täysin raivon vallassa. Pahimmissa tapauksissa henkilö kuoli tähän sairauteen hyvinkin nopeasti. Hulluus saattoi myös olla demonin tai Saatanan riivauksen aiheuttamaa.

Hildegard tarjosi useita mahdollisuuksia parantaa hulluutta. Eri kasveja tehtyjä voiteita voitiin levittää sairastuneen päähän. Esimerkiksi verijuuri, kaura ja pihta olivat kasveja, joilla hulluutta voitiin parantaa. Hoitomuoto oli usein se, että sairastuneen pään ympärille kiedottiin kääre tai voidetta hierottiin suoraan henkilön pään alueen iholle. Usein ohjeistukseen kuului hiusten ajelu ennen hoitoa.

Hildegard käsitteli epilepsiaa yhtenä mielen ongelmista. Epilepsiaa oli kahta tyyppiä, joista ensimmäinen oli aggressiivisia ja vaikeita kohtauksia aiheuttava epilepsia joka oli usein seurausta sairastuneen henkilön vihasta. Henkilön aivoihin oli siirtynyt ns. pahoja humoraaleja johtuen hänen vihaisesta mielentilastaan. Epilepsian lievemässä muodossa kohtaukset eivät olleet yhtä

voimakkaita, mutta niihinkin liittyi ääntelyä ja oudoksi kuvailtua käytöstä. Henkilön paranemismahdollisuudet olivat paremmat, mikäli hän kärsi jälkimmäisestä versiosta epilepsiasta.

Hildegardilla epilepsian hoitomuodot näyttäytyivät usein monimutkaisempana kuin muiden tautien hoito. Epilepsian hoito saattoi kestää jopa kymmenen kuukauden ajan. Myös hoidon valmistaminen saattoi olla vaikeaa ja kestää kauan. Esimerkiksi maamyyrään liittyvä hoito jossa erilaisista jauhetuista eläinten osista ja vehnäjauhasta tehtiin kakkusia oli haastava toteuttaa.

Hildegard yhdistyi antiikista nousevaan ajatteluun, jossa epilepsia usein liitettiin riivaukseen. Erityisesti niissä hoitomuodoissa, joissa käytettiin kiviä näkyi Hildegardin ajatus demoneista epilepsian aiheuttajina. Esimerkiksi smaragdiin liitettiin parantavia piirteitä, mikäli sen käyttöön liitettiin Jumalalle kohdistettuja sanoja ja lauseita. Tämänkaltaisten loitsujen käyttö parantamisessa oli keskiajalla tunnettua.

Hildegard antoi teksteissään tapoja tunnistaa Paholaisen vaikutusta ihmisessä ja ohjeita siihen, miten tätä pystyi välttämään. Tietyt luonteenpiirteet houkuttelivat pahaa luokseen. Esimerkiksi viha ja kateus näyttäytyivät luonteenpiirteinä joista Paholainen piti. Hildegardin mukaan henkilö saattoi kutsua Paholaista luokseen tai olla passiivisessa asemassa jossa Paholainen vaikutti ihmiseen tämän pystymättä vaikuttaa asiaan. Paholaisen vaikutusta saattoi tunnistaa ihmisestä esimerkiksi koirien avulla. Nämä käyttäytyivät välttelevästi niitä ihmisiä kohtaan, joissa paha vaikutti.

Hildegardin mukaan esimerkiksi saniaisen avulla Paholaista oli mahdollista vältellä. Kotien ympärille oli hyvä kasvattaa saniaisia, sillä Paholainen ei pitänyt niistä. Myös synnyttävän naisen lähellä oli hyvä olla saniaisia. Hildegard usein teksteissään mainitsee että tietyt oireet voivat johtua joko Paholaisesta, demonien riivauksesta tai taikasanoista. Hän ei kuitenkaan eritellyt miten diagnosoitiin se, mikä tapaus oli kyseessä.

Käsittelyssä ollut tapausesimerkki demonin riivaamasta Sigewizasta osoitti hyvin Hildegardin tavan yhdistää uskontoa ja lääketiedettä. Vaikka Sigewiza parannettiin manauksella, oli hän elänyt ennen tätä Hildegardin yhteisössä ja osallistunut sekä rukoukseen että ruokailuihin ja muihin luostarin arkipäiväisiin toimintoihin. Sigewizaa oli yrittänyt parantaa ennen Hildegardia myös apotti Gedolphus. Tämä ei kuitenkaan Hildegardin ohjeistuksenkaan avulla kyennyt

poistamaan Sigewizaa riivannutta demonia, joten tämä lähetettiin Hildegardin luokse.

Merkittävä huomio Sigewizan tapauksessa oli Hildegardin oma sairastuminen parantamisen seurauksena. Hildegard usein sairastui ennen tai jälkeen suurten elämänmuutosten. Hän esimerkiksi oli aiemmin sairastunut sen seurauksena, että hänen pyyntöään perustaa oma nunnaluostari ei oltu hyväksytty. Myöhemmin Hildegard parantui, kun pyyntö hyväksyttiin. Sigewizan tapauksessa tärkeimpänä lähteenä toimivat Hildegardin henkilökohtaisessa kirjeenvaihdossa säilyneet kirjeet. Hänen lääketieteellisissä teoksissaan ei käsitelty tapausesimerkkejä.

Sukupuolella oli Hildegardin mukaan merkitystä sairastumiseen. Eri ihmistyyppit eli melankolinen, sangviininen, koleerinen sekä flegmaattinen ihmistyyppi aiheuttivat synnynnäisen taipumuksen eri sairauksiin. Ihmistyyppien sisällä sukupuolella oli suuri merkitys. Melankolista ihmistyyppiä Hildegard kuvasi negatiivisimmassa valossa. Se yhdistettiin suoraan hulluuteen. Koleeriset miehet ja naiset eivät ihmistyyppinsä perusteella olleet taipuvaisia sairastumaan mieleen liittyviin tauteihin, vaan heille synnynnäiset taudit olivat fyysisiä. Flegmaattisella miehellä ongelmat liittyivät usein lisääntymiseen, mutta flegmaattinen nainen oli Hildegardin mukaan taipuvainen sairastumaan deliriumiin eli sekavuustilaan. Delirium syntyi liian aikaisin alkaneiden vaihdevuosien johdosta ja sen seurauksena oli usein myös fyysisiä ongelmia. Hildegardin kuvauksessa sangviinisestä ihmistyyppistä miehet näyttäytyivät jälleen positiivisemmassa valossa. Sangviinisella naisella oli taipumusta siihen, että melankolia nousi hänen kehossaan liiaksi.

Mielenterveyden ongelmat johtuivat Hildegardin mukaan siis monista asioista. Toisaalta synnynnäinen taipumus ihmistyyppistä johtuen saattoi aiheuttaa sairastumista. Elämäntavoilla oli merkitystä sen suhteen missä suhteessa humoraalit olivat kehossa. Erityisesti ruoka ja juoma vaikuttivat humoraaleihin. Kuten keskiajalla oli yleistä, Hildegard ajatteli humoraalien värään suhteen sairastuttavan ihmisen. Tämä päti sekä fyysisiin että mielenterveyden sairauksiin. Luokittelu niiden välillä oli haastavaa, mutta erityisesti melankolia, epilepsia sekä hulluus olivat paljon käsiteltyjä sairauksia.

Hildegard siis näki mielenterveyden ongelmat sekä pysyvinä piirteinä että ajoittain parannettavissa olevina sairauksina. Syitä oli monia, kyseessä saattoi olla demoni tai väärä ruoka. Hoitomuotoja saatiin usein luonnosta tai pyytämällä apua

Jumalalta. Kuitenkaan kaikkea ei voitu parantaa ja Hildegard usein teksteissään vain toteaa jonkin oireen aiheuttavan kuoleman. Paras tapa ehkäistä sairastumista olikin usein vain syntyä oikeaan ihmistyyppiin ja olla hedelmöittynyt oikeana kuukauden päivänä.

5. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

5.1. Lähteet ja apuneuvot

Hildegard of Bingen Causes and Cures – the complete English translation of Hildegardis Causae et Curae Libri VI. Trans. Priscilla Throop 2006. Vermont: MedievalMS.

Hildegard von Bingen's Physica. The Complete English Translation of Her Classic Work on Health and Healing, Translated from the Latin by Priscilla Throop 1998. Vermont: Healing Arts Press.

The Letters of Hildegard of Bingen: Volume II. Translated by Joseph L. Baird & Radd K. Ehrman 1998. New York, Oxford: Oxford University Press.

The Personal Correspondence of Hildegard of Bingen. Translated by Joseph L. Baird 2006. New York, Oxford: Oxford University Press.

5.2. Kirjallisuus

Boivin, Monique, Phillips, Suzanne (2007). Medieval Holism: Hildegard of Bingen on Mental Disorder. *Philosophy, Psychiatry & Psychology*. Volume 14, Number 4, 12/2007. s. 359-368. <https://muse-jhu-edu.libproxy.helsinki.fi/article/249256> (Katsottu: 05.03.2020)

Brigo, Francesco, Trink, Eugen, Brigo, Bruno, Bragazzi, Luigi, Nicola, Ragnedda, Giammario, Nardone, Raffaele, Martini, Mariano (2018). Epilepsy in Hildegard of Bingen's writings: A comprehensive overview. *Epilepsy & Behaviour*. 80/2018. s. 135–143. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.yebeh.2017.10.002> (Katsottu: 04.03.2020)

Classen, Albrecht (2014). *Mental Health, Spirituality and Religion in the Middle Ages and Early Modern Age*. Berlin, Boston: De Gruyter.

Craig, Leigh Ann (2014). The History of Madness and Mental Illness in the Middle Ages: Directions and Questions. *History Compass* 2014/ 12(9). s. 729–744 DOI: 10.1111/hic3.12187 (Katsottu 19.02.2020)

Diamantis, Aristidis, Sidiropoulou, Kalliopi, Magiorkinis, Emmanouil (2010). Epilepsy during the Middle Ages, the Renaissance and the Enlightenment. *Journal of Neurology* 257. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/article/10.1007/s00415-009-5433-7?shared-article-renderer#ref-CR28> (Katsottu: 18.02.2020)

Dickens, Andrea Janelle (2009). *The Female Mystic. Great Women Thinkers of the Middle Ages*. London, New York: I.B. Tauris & Co Ltd.

- Duran, Jane (2006). *Eight Women Philosophers: Theory, Politics, and Feminism*. Urbana, Chicago: University of Illinois Press.
- Embach, Michael (2013). Hildegard of Bingen (1098–1179): A History of Reception. Ferzoco George, Kienzle Beverly Mayne, Stoudt Debra L. (toim.) *Companion to Hildegard of Bingen*. Leiden, Boston: Brill. s. 273–303.
- Felten, Franz (2013). What Do We Know About the Life of Jutta and Hildegard at Disibodenberg and Rupertsberg? Ferzoco George, Kienzle Beverly Mayne, Stoudt Debra L. (toim.) *Companion to Hildegard of Bingen*. Leiden, Boston: Brill, s. 15–38.
- Ferzoco George, Kienzle Beverly Mayne, Stoudt Debra L. (toim.) (2013). *Companion to Hildegard of Bingen*. Leiden, Boston: Brill.
- French, Roger (2003). *Medicine Before Science: The Business of Medicine from the Middle Ages to the Enlightenment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gackowski, Marcin, Głowczewska-Siedlecka, Emilia, Mądra - Gackowska, Katarzyna, Siedlecki, Zygmunt, Ziółkowska, Sylwia (2018). Medications of Medieval Monastery Medicine. *Journal of Education, Health and Sport*. Volume 8(9), 09/2018. s. 1667–1674. DOI: 10.5281/zenodo.1438770 (Katsottu 20.03.2020)
- Joutsivuo, Timo (1998). Kehon tilojen moninaisuus. Terveys yksilöllisenä tasapainotilana Galenoksesta renesanssiin. Timo Joutsivuo, Heikki Mikkeli (toim.) *Terveysten lähteillä. Länsimaisten terveystieteiden kulttuurihistoriaa*. Historiallinen arkisto 106. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, s. 31–58.
- Joutsivuo, Timo (1998). Ruumiin vai sielun hoitoa? Kristinuskon, sairaus ja lääketiede. Timo Joutsivuo, Heikki Mikkeli (toim.) *Terveysten lähteillä. Länsimaisten terveystieteiden kulttuurihistoriaa*. Historiallinen arkisto 106. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, s. 59–84.
- Joutsivuo, Timo (2015). *Terveys keskiajan lääketieteessä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Katajala-Peltomaa, Sari (2014). Demonic Possession as Physical and Mental Disturbance in the Later Medieval Canonization Processes. Katajala-Peltomaa Sari, Niiranen Susanna (toim.) *Mental (Dis)Order in Later Medieval Europe*. Leiden, Boston: Brill, s. 108–127.
- Kroll, Jerome L. (2007). Hildegard: Medieval Holism and ‘Presentism’ - Or, Did Sigewiza Have Health Insurance? *Philosophy, Psychiatry & Psychology*. Volume 14, Number 4, 12/2007. s. 369–372. <https://muse.jhu.edu/article/249257> (Katsottu 06.03.2020)

- Lehmijoki-Gardner, Maiju (2007). *Kristillinen mystiikka. Läntinen perinne antiikista uudelle ajalle*. Helsinki: Kirjapaja.
- Nicoud, Marilyn (2008) Food Consumption, a Health Risk? Norms and Medical Practice in the Middle Ages. *Appetite*. Volume 51(1), 2008. s. 7–9. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.appet.2008.02.009> (Katsottu 21.03.2020)
- Newman, Barbara (toim.) (1998). *Voice of the Living Light. Hildegard of Bingen and Her World*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Radden, Jennifer (2002). *The Nature of Melancholy: From Aristotle to Kristeva*. Oxford: Oxford University Press.
- Reynolds, Edward H. (2012). History of Epilepsy. *Introduction to Epilepsy*. Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139103992.003> (Katsottu 18.02.2020)
- Stoudt, Debra L. (2013). The Medical, the Magical and the Miraculous in the Healing Arts of Hildegard of Bingen. s. 249-273. Kienzle Beverly Mayne, Stoudt Debra L., Ferzoco George (toim.) *Companion to Hildegard of Bingen*. Leiden, Boston: Brill, s. 249–272.
- Stirling, Jeannette (2010). *Representing Epilepsy: Myth and Matter*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Sweet, Victoria (2006). *Rooted in the Earth, Rooted in the Sky: Hildegard of Bingen and Premodern Medicine*. New York: Routledge.
- Sweet, Victoria (1999). Hildegard of Bingen and the Greening of Medieval Medicine. *Bulletin of the History of Medicine*. Vol. 73, Number 3. <https://muse.jhu.edu/article/4342> (Katsottu 08.04.2020)
- Thiher, Allen (1999). *Revels in Madness: Insanity in Medicine and Literature*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Trembinski, Donna (2011). Comparing Premodern Melancholy/Mania and Modern Trauma: An Argument in Favor of Historical Experiences of Trauma. *History of Psychology*. Vol. 14(1). s. 80–99. DOI: [10.1037/a0020430](https://doi.org/10.1037/a0020430) (Katsottu 31.03.2020)